

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

29

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਾਯ ਉਚਾਰਨ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ

4 ਰੁਪਏ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ (ਰਜਿ.)
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਦੋ-ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸ

ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।
ਨਿਯਮ :

1. ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਇਹ ਕੋਰਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।
2. ਦਾਖਲਾ ਹਰ ਵੀਰ, ਭੈਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ।
3. ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਲੇਬਸ ਅੱਠ ਤਿਮਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
4. ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਖੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਸਿਲੇਬਸ ਪੂਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਦਾਖਲਾ ਫ਼ੀਸ ਕੇਵਲ 10 ਰੁਪਏ ਹੈ।
6. ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕੇਵਲ 50 ਰੁਪਏ ਹੈ।
7. ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ Objective Type ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਹੱਲ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਧਾਈ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
8. ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਦੋ ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕੋਰਸ ਪਾਸ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
9. ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟਸ (ਡਾਰਮ, ਸਿਲੇਬਸ, ਨਿਯਮ ਆਦਿ) ਛੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਜਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਭੇਜ ਕੇ ਮੰਗਵਾਉ।

ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਜ ਭਰਪੂਰ ਲੇਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਣ ਵਾਲਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ (ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਵੱਖਰਾ ਫਾਪਣ ਵਾਲਾ)

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ

ਇਕ ਕਾਪੀ : 8 ਰੁਪਏ

ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ	ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ
ਦੋਸ਼ : 60 ਰੁਪਏ	ਦੋਸ਼ : 600 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ : 600 ਰੁਪਏ	ਵਿਦੇਸ਼ : 6000 ਰੁਪਏ

ਚੰਦਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ :

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ (ਰਜਿ:)

1051, ਰੂਚਾ 14, ਫੀਲਡ ਗੰਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ - 8. ਫੋਨ: 663452
ਸਬ ਆਫਿਸ: A - 143, ਫਤਹਿ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ - 18
ਜਲੰਧਰ ਆਫਿਸ: W.G. 578, ਸੁਰਾਜ ਗੰਜ, ਜਲੰਧਰ। ਫੋਨ: 236947

★ ਸੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ★

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੰਸੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਊਣਾ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਉਪਰ ਚਲ ਸਕਣ ਦੀ ਦਾਤ ਲਈ ਭੱਲੀ ਅੜਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸਾਨੂੰ ਉਨੀ ਦੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਭੇਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ। ਅਰਥ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭੱਠ ਜਾਣੂੰ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਦਾ ਭਾਵ :—ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਜਿਹਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਚੋਣ ਵਿਤੇ ਹਰੇਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ :

- (੧) ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਸਹੇ ਅੱਖਰ ਇਕ ਸਾਰ ਫੱਲੋ ਜਾਣ।
- (੨) ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਪੂਰੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- (੩) ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਠੀਕ ਤੇ ਸੁਧ ਫੱਲੋ ਜਾਣ।
- (੪) ਸਮੁੱਚੀ ਤੁਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿਐਦਾ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਅਤੇ ਯੋਗ ਥਾ ਤੇ ਬਿਸੁਮ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
- (੫) ਪਾਠ ਦੀ ਲੋਅ ਰਸਮਈ ਹੋਵੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕੇਵਲ ਰਸਨਾ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਜ-ਕਲਾ ਉਦੋਂ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੁਧ ਹਿਰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਧ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਹੋਵਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਉਦੇਸ਼ ਸੁਧ ਆਚਰਣ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਧ-ਉਚਾਰਣ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ :—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ, ਇਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਗੋਪਾਲਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਧ ਪਾਠ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਘੋੜਾ ਬਖਸਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਖੀ, ਸੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ “ਕਰਤੇ ਕੀ ਮਿਤਿ ਰਰਤਾ ਜਾਣੈ ਕੇ ਜਾਣੈ ਗੁਰੂ ਸੂਰਾ” ਵਿਚ ‘ਕੇ’ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ‘ਕੈ’ ਦਾ ਅਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿੱਖ ਨੂੰ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕਰਤੀ ਤਾੜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਬਿਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਸੁਧ ਪੜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹਨ :—

- (੧) ਅਣਗਹਿਲੀ, ਭਾਵ ਲਗਾਮਾਕੂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ।
- (੨) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬੰਧ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣੀ।

ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਪਾਠ-ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਅਸੁਧੀਆਂ :-

ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਏ, ਪਾਠ, ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਕੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਠ ਹੋਏ ਪਾਠ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਈ ਗਲਤੀਆਂ ਆਮ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਧ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਵੱਧਗੀਆਂ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਉਚਾਰਨ ਦੀਆਂ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਾਂ।

(੧) **ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਅਕਾਰ, ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਿਆ ਜਾਈ ॥** (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ) ਸ਼ਬਦ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਅਕਾਰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ। 'ਅ' ਦਾ ਕੰਨਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾਰ, ਸਾਲਾਹਣ, ਸਾਧਾਰ, ਰਾਜਾਨ, ਸਾਲਾਹ, ਪਾਤਲ, ਆਗਾਸ, ਵਾਪਾਰ, ਆਸੀਸ, ਗਾਵਾਰ, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕੰਨਾ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੈ।

(੨) **ਸੁਣਿਐ, ਸਿਪ ਪੀਰ ਸੁਰਿ ਨਾਥ ॥** (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ) ਸ਼ਬਦ "ਸੁਣਿਐ" ਵਿਚ 'ਣ' ਅਖਰ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ (੧) ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਬਿਹਾਰੀ (੧) ਦੁਆਰਾ "ਸੁਣੀਐ" ਪਾਠ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਇਐ, ਮੰਨਿਐ, ਬੋਲਿਐ, ਸੇਵਿਐ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਆਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(੩) **ਗਾਵੈ ਕੋ, ਵਿਦਿਆ ਵਿਖਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥** (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ) ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰੁ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਬਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰੀਆਉ, ਵੀਸਰਥਿ, ਦੀਬਾਣੁ, ਵੀਚਾਰੋ, ਹਥੀਆਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਗੀ ਬਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ।

(੪) **ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥** (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ) 'ਮੰਨੈ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ 'ਨ' ਅਖਰ ਨੂੰ ਦੁਲਾਵਾਂ ਹਨ ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕ ਲਾ ਦੁਆਰਾ 'ਮੰਨੈ' ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੱਚੇ, ਚੁਪੇ, ਹੋਈਐ, ਕੂੜੇ, ਤੁਟੈ, ਹੁਕਮੈ, ਬੁਝੈ, ਕਹੈ, ਗਾਵੈ, ਕਿਸੈ, ਦਿਸੈ, ਬੋਲੀਐ, ਗਾਵੀਐ, ਸੁਣੀਐ, ਕੈ, ਤਰੈ, ਤਲੈ, ਜਾਣੈ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਅਸੀਂ ਇਕ ਲਾ ਲਗੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਸੁਧ ਪੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

(੫) **ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰੀਐ ॥** (ਪੰਨਾ ੩੭੧) ਸ਼ਬਦ 'ਅਨਿਕ' ਵਿਚ ਨੰਨੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ (੧) ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ 'ਨੰਨੇ' ਮੁਕਤੇ ਦੁਆਰਾ 'ਅਨਕ' ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣਿਕ, ਬਾਰਿਕ, ਪੰਡਿਤ, ਲੰਡਿਤ, ਖਾਇਕੁ ਆਦਿ ਵਿਚਲੀ ਲਗੀ ਸਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅਦਾਜ ਕਰਨਾ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ।

(੬) **ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਨਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕੁ, ਨਾਇਕ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ ॥** (ਪੰਨਾ ੬੭੪) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਨਾਕੁਰ' ਦੇ ਕੱਢੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਔਕੜ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਆਮ, ਔਕੜ ਛੱਡ ਕੇ 'ਨਾਕਰ' ਹੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੁਰ, ਪੜ੍ਹਤਾਇ, ਲਟਵੀ, ਮਧਰੀ, ਮਧਰਾਤੀ, ਅਪੁਨੇ ਚਕੁਰ, ਤਕੁਣ, ਵਿਛੜ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਔਕੜ ਉਚਾਰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। (ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਔਕੜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਔਕੜ ਨੂੰ ਦੁਲੈਂਕਤੇ ਵਾਂਗੂੰ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ)। ਨੋਟ : (੧) ਉਪਰੋਕਤ ਨੋਬਰ ੫ ਅਤੇ ੬ ਦੇ ਨਿਯਮ ਯਾਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ

ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਔਕੜ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜਿਵੇਂ—ਸਤਿਨਾਮੁ ਸਬਦ ਵਿਚ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ 'ਮ' ਨੂੰ ਲਗੀ ਔਕੜ ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਦਸਣ ਲਈ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਔਕੜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ 'ਦ' ਦੇ ਨੂੰ ਲਗੀ ਸਿਹਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਦੱਢੇ ਨੂੰ ਲਗੀ ਸਿਹਾਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

(ii) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹਿ' ਜਾਂ 'ਇ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਸਿਹਾਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਪੂਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਹਿ, ਖਾਹਿ, ਠਾਹਿ, ਜਾਇ, ਪਾਇ ਆਦਿ।

(੭) **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰੈ 'ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ' ॥** ਸ਼ਬਦ ਕਉ ਗੁਰ ਸਦਾ ਦਇਆਲ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੬) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤੱਤ ਅਖਰ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਪਰਿਤਪਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਦਇਆਲ' ਨੂੰ ਦਿਆਲ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

(੮) **੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ "ਇਕ ਰਹਾਉ" ਕਰਨਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਢਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਸੁਧ ਜਾਂ 'ਸੁਧ ਕੋਚੇ' ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

(੯) **ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੀਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ ॥** (ਪੰਨਾ ੨੬੯) ਜਿਹ ਨੂੰ ਜਿਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਸਿਹਾਰੀ 'ਹ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਅੰਮਿਤ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਸਿਹਾਰੀ 'ਰ' ਨਾਲ ਹੈ 'ਮ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸੁਧ ਪਾਠ ਹੈ ਅੰਮਿਰਿਤ।

(੧੦) (i) **ਏ ਮਨ ਮੋਇਆ ਤੂੰ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲ ॥** (ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਮਨਾ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਆਮ ਗਲਤੀ ਹੈ।

(ii) **ਘਰਿ ਤ ਤਰੈ ਸਭੁ ਕਿਠੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਦੋਹਿ ਸੁ ਪਾਵੈ ॥** (ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ, ਦੋਹਿ ਨੂੰ ਦੇਵਹਿ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਆਮ ਗਲਤੀ ਹੈ।

(iii) **ਕਰਉ ਬੁਨੈਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੋਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੋਲਾ ॥** (ਜੰਗਿਲਾ) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਬੁਨੈਤੀ ਨੂੰ ਬੋਨਤੀ ਅਤੇ ਸੁਣਹੁ ਨੂੰ ਸੁਣ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਣੀ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ।

(iv) **ਤੁਮ ਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ॥** (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਤੇ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੋ' ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(v) **ਜਿਨ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਜਿਆ ਤਿਨ ਹਰਿ ਪੂਜਿ ਕਰਵਾ ॥** (ਰਗ ਆਸਾ) ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਜਿਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਜਨ' ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਭੀ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵੇਖੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਾਰਨ ਕਰੀ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬੌਝਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਾਬਦ ਪਾਠ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਥੀਆਂ ਜਾਂ ਗੁਰੂਕੀ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਇਹਨਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ ★

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਤੁਕਾ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ, ਠੀਕ ਥਾਂ ਤੇ ਅਰਧ ਬਿਸਰਾਮ (,) ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਰਥ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਲਘਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਗਲਤ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਅਰਧ ਵਿਸਰਾਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੋਵੇਂ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਧ ਬਿਸ਼ਮੁ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵੰਨਗੀਆਂ :

- (੧) ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਾਲ, ਨਨ ਏਕ ਪਦ, ਗੰਧ ਬਿਨੁ, ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ, ਇਵ ਚਲਤ ਮੰਗੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩)
- ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਅਰਧ ਬਿਸਰਾਮ ਏਕ ਪਦ ਉਪਰ ਹੈ। ਪਰ ਅਨਜਾਣ ਪਾਠੀ ਜੇ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਤੇ ਇਹ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਰਥ ਗਲਤ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
- (੨) ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ, ਘਰਿ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ, ਭਗਤ ਉਤਰਿ ਆਯੁਏ ॥ (੧੪੦੭)
- ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੁ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ, ਭਗਤ ਗੁਪ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਰ ਘਰਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਰਾਮ ਦੇ ਦੇਵਾਏ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ, ਗੁਰੁ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਭਗਤ ਗੁਪ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੋ ਕਿ ਨਿਰਾਰਥਕ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨਰਥ ਹੈ।

- (੩) ਤਜਿ ਆਨ, ਸਰਣਿ ਗਹੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੩੭)
- ਤਜਿ, ਆਨ ਬਤਹਿ ਨ ਜਾਚਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੩੭)

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਡੱਟੇ ਬਿਸ਼ਮੁ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਨ ਤੇ ਬਿਸ਼ਮੁ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਡੇਰੀ ਸਰਨ ਪਕੜੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸੁਧ ਬਿਸਰਾਮ ਤਜਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਬਿਸ਼ਮੁ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

- (੪) ਭਿਸਤੁ, ਨਜੀਕਿ ਰਾਖੁ ਰਹਮਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੧)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੂਨੀਕ ਬਿਸ਼ਮੁ ਭਿਸਤੁ ਤੇ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਹੋ ਰਹੀਮ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਕਟਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਕੁੱਖ। ਏਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹਿਸਤ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਸਰਾਮ 'ਨਜੀਕਿ' ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਣਗੇ "ਹੋ ਰਹੀਮ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਬਹਿਸਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਖੋ"। ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਜੇ ਤੇ ਗੁਰਮਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ, ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਭਿਸਤੁ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹਨ। ਠੀਕ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਜੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਭਿਸਤੁ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਬਿਸ਼ਮੁ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ 'ਨਜੀਕਿ' ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਬਿਸਰਾਮ ਬਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਭਿਸਤੁ ਦੀ ਔਕੜ ਕਟੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਭਿਸਤੁ ਦੇ 'ਤ' ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਔਕੜ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ 'ਨਜੀਕਿ' ਸੰਬੰਧ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੰਨਗੀਆਂ :

੧. ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਰੰਦ, ਲੰਭਿਤ ਮਨੋ, (ਸੁਧ ਬਿਸਰਾਮ 'ਮਨੋ' ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੈ 'ਲੰਭਿਤ' ਤੇ ਨਹੀਂ)
੨. ਸੁਬਿ ਹੋਵੈ ਤਾਂ, ਸਬੁ ਪਾਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩)
੩. ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ, ਕਰਿ ਦੋਸੀ, ਦੋਸੁ ਧਰੈ ॥ (ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ 'ਕੀਟੁ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋ ਕਰਿ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹੀਂ)
੪. ਗੁਰਾ, ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)
੫. ਗੁਰੁ ਏਸਰੁ, ਗੁਰੁ ਗੰਰਖੁ ਬਰਸਾ, (ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ 'ਬਰਸਾ' ਤੋਂ ਹੈ 'ਬਰਸਾ ਗੁਰੁ' ਤੇ ਨਹੀਂ)
੬. ਕੀਟੀਆ ਕਰਮ ਭੁਜੀ, ਮੇਰੁ ਕੋਤੇ, (ਸੁਧ ਬਿਸਰਾਮ 'ਭੁਜੀ' ਤੇ ਅਤੇ ਮੇਰੁ ਕੋਤੇ ਤੇ ਹੈ। ਕੋਤੇ ਕੋਤੇ ਟਿਕੋਠਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ)
੭. ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ, (ਸੁਧ ਬਿਸ਼ਮੁ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੈ, ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖ ਨ ਹਾਵੈ ॥ (ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਯੀ)
੮. ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪੁਸੰਨ ਫਿਰੈ ਜਗ, (ਸੁਧ ਬਿਸਰਾਮ 'ਜੱਗ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੈ, ਸਕੁ ਸਭੈ ਅਵਲਕ ਚਪੰਗੇ ॥ (ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੰਯੀ)

ਉਪਰੋਕਤ ੧ ਨੰਬਰ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲੰਭਿਤ ਮਨੋ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੁਕ ੨ ਵਿਚ 'ਸੁਰ ਹੋਵੈ ਤਾਂ,' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਚ ਹੋਵੇਗੀ (ਜੇ ਸੱਚ ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ)

ਤੁਕ ੩ ਵਿਚ 'ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ,' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕੀੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੀੜਾ ਹੈ, (ਜੋ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ)।

'ਕਰਿ ਦੋਸੀ, ਦੋਸੁ ਧਰੈ,' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹਿਰਾ ਕੇ, ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਕ ੪ ਵਿਚ 'ਗੁਰਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ ੫ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਾਗੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਿਵਸੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਗੈਰਥ ਤੇ ਬੁਧਮਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਾਰਥਤੀ ਮਾਣੀ ਹੈ, ਝਾਵ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵੀ ਦੰਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ।

ਤੁਕ ੬ ਵਿਚ 'ਮੇਰੁ ਕੋਤੇ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪਹਾੜ ਹਨ।

ਤੁਕ ੭ ਵਿਚ 'ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ (ਜੋ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਵਿਚ ਵੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਬਿੰਦੀ, ਅੱਧਕ, ਪੈਰ ਵਿਚ ਹ, ਆਦਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਤੀ ਦੇਣ, ਭੁਲੜ ਤੇ ਅਭਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰੋਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ, ਵਾਸਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਲ ਨਗਾ ਕੇ ਕੰਜਿਸ਼ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰੋਗੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੈਕ ਭੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਤਿਸ ਲਈ ਚੁਕੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਸੁਭੰਜੇ ਦੇਗ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੂਲ ਤੇ ਨਿਯਮ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਖੋਜੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਤੇ ਅਰਥ ਪਾਇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਵਿਆਕਰਣ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਲਿਖਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ, ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਧ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ, ਮੰਤ੍ਰਾਂ, ਸੰਤ੍ਰਾਂ, ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦਸੀ ਗਈ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਭੇ ਆਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਰਥ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸੁਧ ਹੁੰਦੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾਏ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ 'ਹ' ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰੇ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਹੀ ਟਿਪਣੀ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਸੀਂ ਅਲਵਾਈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਦੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧ-ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ, ਬਿੰਦੀ, ਟਿਪਣੀ, ਅਹਕ ਤੇ ਪੈਰ ਵਿਚ 'ਹ' ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ, ਸੁਭ ਝੁਝ ਨਾਲ ਅਕਲ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹੀਏ। ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ, ਅਠਕ, ਟਿਪਣੀ, ਪੈਰ ਵਿਚ 'ਹ' ਲਗਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਥਾਂ ਸਿਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਉਚਾਰਨ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਭੁੱਲੇ ਭਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੱਜਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਬਿੰਦੀ, ਅਠਕ, ਟਿਪਣੀ ਆਦਿ ਲਾਇਆ ਪਾਠ ਅਸੁਧ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਅਵਗਿਆ ਨਾ ਕਰ ਬਹਿਣ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੇ ਤੋਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਘੱਖਣੇ ਤੇ ਹੋਲ ਕਰਨੇਂ ਆਸਮਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਆਰ, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਮੁਸਕਲ ਉਥੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤੋਂ ਅਨੁਜਾਣ ਹੋਈ, 'ਸੰਪਦਾਲੀ' ਪਾਠੀ ਅਥਵਾ ਅਣਪੜ੍ਹ ਗਰੇਬੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪਾਠ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਹਜਾਰ ਯਤਨ ਕਰੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰਣਾ ਕਰੇ। ਅਜੇਹੇ ਸਜਣ ਉਪਰੰਕਤ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ,

ਹੱਠ ਕਾਰਨ ਇਸ ਹੱਠ ਦੇ ਪਾਰਨੀ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਬਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ, ਉਥੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੀ, ਜਿਥੇ ਟਿਪਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਪਰ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਟਿਪਣੀ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਟਿਪਣੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਠੀਕ ਸੋਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪਾਠਕ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਸਜਣਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੱਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਛਾਂ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਚਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਿੜਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ:

੧. ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ 'ੴ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਪਰੰਕਤ ਸੱਜਣ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੁਧ ਹੈ। ਪਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ 'ੴ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਇਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

੨. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੩, ਮਹਲਾ ੪ ਆਦਿ ਸਿਵਲੇਖ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਪਰੰਕਤ ਸੱਜਣ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ, ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ, ਮਹਲਾ ਚੌਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੁਧ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ੧, ੨, ੩, ੪ ਆਦਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਤਿਖਲੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ, ਚ, ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ ਚਿਵੇਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ੧, ੨, ੩, ੪ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਇਕ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਪਹਿਲਾ ਨਹੀਂ' ਇਹ ਕਿਉਂ ?

੩. ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਅਧਿਕ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਉਪਰੰਕਤ ਸਜਣ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਅਧਿਕ ਉਚਾਰ ਤੇ ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਅਧਿਕ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮੁਸਲ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ 'ਮੁਸਲਾਂ' ਅਧਿਕ ਲਾ ਕੇ ਕਰਨਗੇ। ਸ਼ਬਦ 'ਲਖ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਅਧਿਕ ਲਾ ਕੇ ਲੱਖ ਕਰਨਗੇ। 'ਗਲੀ' ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਗੱਲਾਂ' ਹੈ ਉਹ ਅਧਿਕ ਲਗਾ ਕੇ ਕਰਨਗੇ। ਸੱਚ ਦਾ ਅਧਿਕ ਲਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

੪. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਖਰ ਕੇਵਲ ਮੁਕਤਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:—

(੧) ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ 'ਨ' ਹੋਵੀ ਜੋਗ ॥ (੮੬੩)

(੨) ਅਖੀ 'ਤ' ਮੰਟਿਹਿ ਨਾਕ ਪਕੜਹਿ ਠਗਣ ਕਉ ਜੋਸਾਰੁ ॥ (੬੬੨)

ਉਪਰੰਕਤ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਨ' ਅੱਖਰ ਕੇਵਲ ਮੁਕਤਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾ ਲਗਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਪਰੰਕਤ ਸਜਣ ਇਸ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੰਨਾ ਲਗਾ ਕੇ 'ਨਾਂ' ਕਰਨਗੇ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅੱਖਰ 'ਤ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾ ਲਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੰਨਾ ਲਗਾ ਕੇ 'ਤਾਂ' ਕਰਨਗੇ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਨ' ਤੇ 'ਤ' ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਜਣ ਲਿਖੇ

ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ, ਤੇ ਤੋੜ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਨਾ ਤੇ ਤਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਗਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਬੰਨਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਖੁਲ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਾ ਕੇ ਉਧ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੇ ਵਰਦੇ ਹਨ।

(੫) ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮ: ਭ, ਮ: ਈ, ਮ: ਪ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮ: ਸੰਖੇਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਮਹਲਾ ਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਥਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਹਲਾ ਤੋੜਾ, ਮਹਲਾ ਚੋਥਾ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਮ: ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਤੋੜਨ, ਮ: ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਚਾਰ ਆਦਿ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਗੇ?

(੬) ਜੇ ਸੱਜਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਪੁਤੀ ਬੰਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ:

ਦਿਕੰਤਣ: ਲਿਖਣ: ਸੰਪੂਰਣ: ਹੰਗਣ:

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਚਾਰਨ ਦਿਕੰਤਣ ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ, ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਸੰਪੂਰਣ ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ, ਹੰਗਣ ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸਰਗਾਂ (:) ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਅੱਧਾ 'ਹ' ਵਾਂਗੂ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਕਤ ਸੱਜਣ ਵੀ ਵਿਕੰਤਣਹਿ, ਲਿਖਣਹਿ, ਸੰਪੂਰਣਹਿ, ਹੰਗਣਹਿ ਹੀ ਪਾਠ ਕਰਵੇਂ ਹਨ, ਦੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ (:) ਵਿਸਰਗਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਾਕੀ ਬੰਨੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਮੁਜਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਸੋਖ ਨੂੰ ਸੋਖ, ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ, ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਪੰਠ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਡਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨ, ਪੰਜ, ਗੱਸ, ਮਸਹੂਰ ਆਦਿ ਡਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਜਨ, ਪੰਜ, ਗੱਸ ਅਤੇ ਮਸਹੂਰ, ਪੰਠ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। (ਹੰਗ ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਪਾਠਕ-ਜਨ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਬੰਨੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹੋ।

(੭) ਜੇ ਸੱਜਣ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਰਤੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੰਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ:

ਨਰਕ, ਨਰਕੁ, ਨਰਕਿ,

ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਰਕ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਠ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਕੜ ਵਾਲੇ ਨਰਕੁ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਰਕੋ ਤੇ ਸਿਦਾਈ ਵਾਲੇ ਨਰਕਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਰਕੋ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ, ਅੱਕੜ ਤੇ ਸਿਦਾਈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ? ਜੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛੀਏ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅਖੀਰਲੀ ਅੱਕੜ ਤੇ ਸਿਦਾਈ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਉਚਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਰੋਗਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਝ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਉਹ ਅਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਝਣ ਲਈ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਸਰੂਪ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਲੀ ਅੱਕੜ ਤੇ ਸਿਦਾਈ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਾਝਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅੰਤਲੀ ਸਿਦਾਈ ਤੇ ਅੱਕੜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਬਾਕੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ, ਅਧਿਕ ਆਦਿ ਲਾ ਕੇ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ।

(੮) ਜੇ ਸੱਜਣ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲਿਖੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ: ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਸੁਹਗਣਿ, ਜੁਆਨੀ, ਸੁਹੇਲਾ, ਗੁਬਿੰਦ, ਲੁਭਾਨ,

ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਅੱਕੜ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੋ ਤੇ ਹੋੜਾ ਵੀ। ਉਪਰੰਕਤ ਸੱਜਣ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਹੋੜਾ ਤੇ ਅੱਕੜ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਿਵੇਂ ਉਚਾਰਣਗੇ? ਜੇ ਅੱਕੜ ਉਚਾਰਨਗੇ ਤਾਂ ਹੋੜਾ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਣ ਹੋਣਾ ਤੇ ਜੇ ਹੋੜਾ ਉਚਾਰਣਗੇ ਤਾਂ ਅੱਕੜ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰੀ ਜਾਣੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਮਾਥਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਣਦੇ ਹੋਏ ਨਿਯਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ ਮਾਥਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। (ਪਾਠਕ-ਜਨ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਬਾਰੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ 'ਦੋ ਮਾਤ੍ਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵਿਸਤਾਰ ਪੜ੍ਹੋ।

(੯) ਉਪਰੰਕਤ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਸ਼ਬਦ ਮਹਲਾ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਵਧੂ ਅਧਿਕ ਲਾ ਕੇ ਮਹਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮ ਮੁਤਾਬਕ ਵੀ ਗੱਲਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਰਲੇਖ:

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੧ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੧ ॥

ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਹਲੁ ਉੱਤੇ ਅਧਕ ਲਾ ਕੇ ਮਹੱਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਮਹਲੁ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਧਰ ਅਧਿਕ ਲਾ ਲਈ ਕਿਹਰੇ ਨਾ ਲਾਈ, ਆਪਣੇ ਅਟਕਲ-ਪਦੁ ਨਿਯਮ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਾ ਸਰ ਗੱਲਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਕਈ ਸੱਜਣ ਅੰਜੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ ਤਾਂ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਹਲਾ ਪ ਤੇ ਮਹਲਾ ੯ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ, ਮਹਲਾ ਨੌਵਾਂ, ਕਰਨਗੇ। ਪੰਜਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਕੋਨਾ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਣਗੇ। ਵਿਆਕਰਣ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸੱਜਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ ਕਰਮ-ਵਾਚਕ ਸੰਖਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ, ਤਾਂ ਨਿਰਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅੱਖਰ ਪ ਤੇ ੯ ਨੂੰ ਪੰਜਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਪੰਜਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ ਉਚਾਰਨ ਬਰਨਾ ਗੱਲਤ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। (ਮਹਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ, 'ਮਹਲਾ' ਬਿਨਾਂ ਅੱਧਕ ਲਗਾਏ ਕਰਨਾ ਸੁੱਧ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕ ਅੰਤਲਾ ਲੇਖ 'ਮਹਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ' ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।)

(ਪੰਨਾ ੧੬ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੬)
(ਪੰਨਾ ੧੮ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੨)

ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਉਪਰਲੀ ਸਾਰੀ ਵੀਚਾਰ ਸਮਝਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਇਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਹਨ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਦੇ 'ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕੱਢ ਕੇ' ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਖਰ ਲਿਖੇ ਸੋਈ ਗਾਵਾ ਅਵਰ ਨ ਜਾਣਾ ਬਾਣੀ ॥
 ਆਓ, ਹੁਣ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ :—
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸ ਸਬਦ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਤੁਕ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੧੧੭੧ ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਬਦ ਦਾ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧ ਰਿਡੋਲ
 ਸਾਹੁਰਤੀ ਵਥੁ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਢੈ, ਪੇਵਕਤੈ ਧਨੁ ਵਖੈ ॥
 ਆਪਿ ਕੁਚਲੀ ਚੰਸੁ ਨ ਦੇਉ, ਜਾਣਾ ਨਾਹੀ ਰਖੈ ॥ ੧ ॥
 ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ, ਹਉ ਆਪੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ ॥
ਅਖਰ ਲਿਖੇ ਸੋਈ ਗਾਵਾ, ਅਵਰ ਨ ਜਾਣਾ ਬਾਣੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਕਵਿ ਕਸੀਦਾ ਪਹਿਰਹਿ ਚੋਲੀ, ਤਾਂ ਤੁਮੁ ਜਾਣਹੁ ਨਾਰੀ ॥
 ਜੇ ਘਰਿ ਰਾਖਹਿ ਬੁਰਾ ਨ ਚਾਖਹਿ, ਹੋਵਹਿ ਕੰਠ ਪਿਆਰੀ ॥ ੨ ॥
 ਜੇ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪੰਡਿਤ ਬੀਨਾ ਦਇ ਅਖਰ ਦੁਇ ਨਾਵਾ ॥
 ਪ੍ਰਣਵਰਿ ਨਾਨਕੁ ਏਕੁ ਲੰਘਾਏ ਜੇਕਰਿ ਸਚਿ ਸਮਾਵਾ ॥ ੩ ॥ ੨ ॥ ੧੦ ॥

“ਸ਼ਬਦਾਰਥ” ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਬਦ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—
 “ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਜਿਹਰ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਉੱਖੜ ਕੇ ਭਰਮ ਦੇ ਔੜਤ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਕਿ ਹਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਭ ਗੁਣ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਨਾਮ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੁੱਭ ਗੁਣ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।”

—ਅਖਰ ਲਿਖੇ.... ਅਵਰ ਨ ਜਾਣਾ ਬਾਣੀ—ਰਹਾਉ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਰਪਣ’ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਜਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :—

“ਪਦ ਅਰਥ :—
 ਅਖਰ—ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਰੂਪ ਲੇਖ।
 ਸੋਈ ਗਾਵਾ—ਉਹੀ ਅੱਖਰ ਮੈਂ ਗਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਮੈਂ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।
 ਬਾਣੀ—ਬਣਤਰ, ਬਨਾਵਟ, ਘਾੜਤ।

“ਅਰਥ :—
 ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ। ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੱਧ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਈ ਹਾਂ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਿਹਨੇ ਵੀ ਕਰਮ ਮੈਂ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸੰਸਕਾਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਕਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗਾਂਦੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪਰਰਨਾ ਹੋਣ ਮੁੜ-

ਮੁੜ ਉੱਠ ਜਿਹੋ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ) ਮੈਂ (ਮਨ ਦੀ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਘਾੜਤ (ਅਭਲੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। (ਮੈਂ ਕੋਈ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੱਧ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮੁੱਕ ਜਾਣ) ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਾਉ ਦੀ ਦੂਜੀ ਤੁਕ—ਅਖਰ ਲਿਖੇ.....ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :—

“ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬਨਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ।”

ਹੁਣ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ-ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਉਹ ਅਰਥ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪਾਠੀ ਬਿਨਾਂ ਬਿੰਦੀ, ਅਧਕ, ਪੌਰ ਵਿਚ ਹੋ ਆਦਿ ਉਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਅੱਖਰ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਰਨ ਮਾਲਾ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਤੇ ਖੋਲੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕੱਢ ਕੇ ਸੰਗਰਾਂ ਨੂੰ, ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਰਥ ਭਾਵ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗ਼ਲ ਬਣੇ ਚਾਰੇ ਨਾ ਬਣੇ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਨਿੱਜ-ਹੱਠ ਸਦਕਾ ਇਸ ਵਖੋਵੇਂ ਨੂੰ ਡੰਡਵੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹਾਠੀਬਾਰਕ ਹੀ।

ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਖੇਪ ਪਰੰਤੂ ਅਤਿ ਅਹਿਮ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਪ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਅਰਥ ਭਾਵ ਦਾ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਸੁਪ ਉਚਾਰਨ ਵੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਦੇ ਬੰਧ ਦਾ ਨਿਰਕਰ ਵੀ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਅਸੀਂ ਅੱਜੋ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੰਦੀ, ਅਧਕ, ਪੌਰ ਵਿਚ ‘ਹ’ ਆਦਿ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪੁੱਲੀ ਵੀਚਾਰ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਭਾਵਕਤਾ ਤਾਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ, ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਠਹੱਸੇ ਨਾਲ ਇਸ ਅਹਿਮ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਨ ਦੀ ਪਰਮ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।

★ ਅਧਿਕ () ਦਾ ਉਚਾਰਨ ★

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਅਧਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅਧਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇਵੇ ਹਾਂ :
੧. ਮੇਰੇ ਸੰਦਰੁ ਕਰਹੁ ਮਿਲੈ ਕਿਤੁ ‘ਗਲੀ’ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੨੭)
 ੨. ‘ਗਲੀ’ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਪਮਾਲਿਆ ਲੋਟੇ ਹਥਿ ‘ਨਿਬੰਗ’ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੭੬)
 ੩. ‘ਗਲੀ’ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ, ਛਟੈ ਸਦੁ ਕਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਆਏ ‘ਗਲੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਤੰਗ ਰਸਤਾ ਜਾਂ ਵੀਹੀ। ਇਥੇ ‘ਗਲੀ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅਧਿਕ ਲਗਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ—‘ਗਲੀ’।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਗਲੀ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗਲੀ ਵਿਚ। ਇਥੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਲੰਬੇ ਦੀ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ—ਗਲੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੩) ਵਿਚ ਅੱਧੇ 'ਗਲੀ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, 'ਗਲੀ ਨਾਲ'। ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਗਲੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਧਿਕ ਵੀ ਲਾਉਣੀ ਹੈ ਤੇ ਲੰਬੇ ਦੀ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਗਲੀ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੰਬੇ ਦੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਤਾਂ ਸਿਥੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਅਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਅਰਥ ਵੀ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਆਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਸਤ ਤੇ ਸੱਤ, ਮਤਾ ਤੇ ਮੱਤਾ, ਸਦ ਤੇ ਸੱਦ, ਸਿਖ ਤੇ ਸਿੱਖ, ਮਧ ਤੇ ਮੱਧ, ਪਗ ਤੇ ਪੱਗ, ਖਟ ਤੇ ਖੱਟ, ਮਲ ਤੇ ਮੱਲ, ਕਲ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ.....ਆਦਿ।

ਕਈ ਅਨਜਾਣ ਪਾਠੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

- ਖੜੇ ਨੂੰ ਖੱਡੇ, ਪੜਣਾ ਅਸੁੱਧ ਹੈ।
- ਨਿਰਤੇ ਨੂੰ ਨਿਰੱਤੇ " " "
- ਕੁਹੱਥੀ ਨੂੰ ਕੁਹੱਥੀ " " "
- ਕੁਹੱਥੜੇ ਨੂੰ ਕੁਹੱਥੜੇ " " "
- ਮਣਕੜਾ ਨੂੰ ਮਣੱਕੜਾ " " "

ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਬਿੰਦੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਬਿੰਦੀ, ਅਧਕ ਤੇ ਪੌਰ ਵਿਚ 'ਹ' ਲਾਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਭਾਵ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਮ ਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲੰਬੇ ਦੇ ਬਾਵਾ ਉੱਪਰ ਬਿੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿੰਦੀ ਦੇ ਨਹਿ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਰਥ ਹੋਰ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਭਾਰ ॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)
੨. ਸਾਈ ਨਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਟੀ ਜਾਣਦੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੧)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਸਾਈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ। ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਈ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ਸਾਈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਵਾਂਗਿਯੂਰੂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਈ।

੩. ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਰਭਉ ਗਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੦੩)
੪. ਦੇਖਤ ਸਿੰਘੁ ਦਰਾਵਤ ਗਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੧)

ਤੁਕ ਨੰ: ੩ ਵਿਚ 'ਗਾਈ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਹੈ ਗਾਇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਚਾਰਨ ਹੈ 'ਗਾਈ'। ਤੁਕ ਨੰਬਰ ੪ ਵਿਚ 'ਗਾਈ' ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਗਾਈਆਂ ਉਚਾਰਨ ਹੈ 'ਗਾਈਆਂ'।

੫. ਡਡਾ ਡਰ ਉਪਜੈ ਡਰੁ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੪੧)
੬. ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਡਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੦)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੫) ਵਿਚ ਡਡਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣ ਮਾਲਾ ਦਾ ਅੱਖਰ 'ਡ' ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਡਡਾ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੬) ਵਿਚ ਡਡਾ ਬਹੁਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਡੱਟੀਆਂ ਡੱਡੀਆਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਡੱਡਾਂ।

੭. ਲਉਕੀ ਅਨਸਾਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੫੬)
੮. ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਬੈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਤੁ ਸਬੀ ਨਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੪੭)
੯. ਨਾਈ ਉਧਰਿਓ ਸੇਨੁ ਸੇਵ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੨)

ਤੁਕ (੭) ਵਿਚ ਨਾਈ 'ਕਿਰਿਆ' ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਇਸਨਾਨ ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਨਾਈ।

ਤੁਕ (੮) ਵਿਚ ਨਾਈ 'ਨਾਉ' ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਵਡਿਆਈ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਨਾਈ। ਤੁਕ (੯) ਵਿਚ ਨਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਮ, ਇਕ ਜਾਤੀ ਦਾ ਨਾਮ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਨਾਈ।

੧੦. ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇਰੀ ਦਾਤੀ ਰਾਜਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੦੮)
੧੧. ਜਿਉ ਸੁਪਨੈ ਹੋਇ ਬੈਸਤ ਰਾਜਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੭੬)

ਤੁਕ (੧੦) ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਰੱਜਾਂ, ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਰਾਜਾਂ।

੧੨. ਗੁਨੁ ਕੀਰਤਿ ਨਿਧਿ ਮੋਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੧੩)
੧੩. ਮੋਰੀ ਗੁਣਬੁਣ ਲਾਇਆ, ਭੇਟੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੫੭)

ਤੁਕ (੧੨) ਵਿਚ ਮੋਰੀ ਪੜਨਾਉ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਮੋਰੀ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਮੋਰੀ। ਤੁਕ (੧੩) ਵਿਚ ਸਬਦ ਮੋਰੀ, ਮੌਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਮੋਰਾਂ ਨੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਮੋਰੀਆਂ।

੧੪. ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਦੁ ਦੇ ਹਾਥੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੬੩)
੧੫. ਕਹਾ ਭਇਓ ਦਰਿ ਬਾਧੇ ਹਾਥੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੫੮)

ਤੁਕ (੧੪) ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਬਹੁਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਹੱਥ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਹਾਥੀਆਂ। ਤੁਕ (੧੫) ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਹਾਥੀ, (ਕੁੰਢਰ)। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਹਾਥੀ।

੧੬. ਜਉ ਤੁਮ ਦੀਵਾ ਤਉ ਹਮੁ ਬਾਤੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੫੯)

੧੭. ਜੇ ਬਹੁਤੋਂਗਾ ਲੋਚਾਏਂ ਬਾਤੀ ਮੇਲੁ ਨ ਹੋਈ ॥
 ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੧੬) ਵਿਚ ਬਾਤੀ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਬੱਤੀ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬਾਤੀ ।

ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੧੭) ਵਿਚ ਬਾਤੀ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਬਾਤੀ—ਗੱਲਾਂ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬਾਤੀ ।

- ੧੮. ਗਾਛਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੮੭)
- ੧੯. ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲ ਨ ਪਾਲਿਓ ਕਰਿ ਪੰਰਹੁ ਕੇਨ ਮੁਰਟੀਐਂ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੬੭)
- ੨੦. ਪੁਤਰੀ ਰੇਗੀ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਬਾਟੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੭੪)

ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੧੮) ਵਿਚ ਪੁਤ੍ਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਲੜਕੀ (ਗੀ) । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਪੁਤ੍ਰੀ । ਤੁਕ (੧੯) ਵਿਚ ਪੁਤ੍ਰੀ ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਪੁਤ੍ਰੀ । ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੨੦) ਵਿਚ ਪੁਤਰੀ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਤਲੀ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਪੁਤਰੀ ।

- ੧. ਕੁਤਾ ਸਉਦਾ ਕਰਿ ਗਏ ਗੋਰੀ ਆਇ ਪਏ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੦)
- ੨. ਪਾਨੀ ਮੰਲਾ ਮਾਟੀ ਗੋਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੩੬)
- ੩. ਗੋਰੀ ਸੋਤੀ ਤੁਟੈ ਵਤਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੩)

ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਗੋਰੀ' ਬਹੁ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਇਹ ਡਾਰਸੀ ਦੇ ਸਬਦ ਗੋਰ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਕਬਰਾਂ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗੋਰੀ ।
 ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਗੋਰੀ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ ਸੁਰਖ, ਭਾਲ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗੋਰੀ ।

ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੩) ਵਿਚ 'ਗੋਰੀ' ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ, ਸੁੰਦਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗੋਰੀ ।

- ੧. ਸਵਝ ਮੁਤੁਤੁ ਸਫਲ ਓਹ ਘਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੯੧)
 - ੨. ਜਿਨ ਕੇ ਵੱਖੇ ਘਰੀ ਨ ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਿਉ ਰੇਣਿ ਵਿਦਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੧੮)
- ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੧) ਵਿਚ ਘਰੀ ਇਕ-ਵਚਨ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਨਾਉਂ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ ਘੜੀ, ਖੜ ਜਿੰਟ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਘੜੀ । ਤੁਕ ਨੱਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਘਰੀ' ਬਹੁ-ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਘੜਾਂ ਵਿਚ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਘਰੀ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ, ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਬਿੰਦੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਅਜੈਗ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਯੋਗ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਨਾ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਰ ਬਿੰਦੀ, ਅਪਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪੰਚ ਵਿਚ 'ਹ' ਜਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਗਏ, ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਾਈ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁਝਾ-ਫੁਲ ਨਾਲ ਪੁਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਕਲ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਕੰਨਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਦਾ ਚਿਨ੍ਹ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਬਦ ਨਾਉਂ (Noun) ਨੂੰ ਬਹੁ ਵਚਨ ਬੁਨਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਕੰਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੱਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਕੰਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਉਹੀ ਸਬਦ ਜਦ ਦੋਬਾਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਕੰਨੇ ਪੁਰ ਬਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਗਈ । ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸੂਝ ਖੂਝ ਨਾਲ ਅੰਤਲੇ ਕੰਨੇ ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

- ੧. ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੇ ਮਨਿ ਪਿਆਰੀ ਭਾਣੀ ॥ (੬੬) (ਗੁਰਸਿਖਾਂ)
- ੨. ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਇਕੋ ਪਿਆਰੁ ਗੁਰ ਮਿਤਾ ਪੁਤਾ ਭਾਈਆ ॥ (੬੪੮) (ਮਿਤਾ, ਪੁਤਾ)
- ੩. ਸੁਣਿਐਂ ਸਰਾ ਗੁਣਾ ਕੇ ਗਾਹ ॥ (੩) (ਸਰਾ—ਸਮੁੰਦਰਾਂ)
- ੪. ਸਰ ਸਾਹਾ ਸਿਰਿ ਸਾਰਾ ਸਾਰੁ ॥ (੮੯੩) (ਸਾਰਾ—ਸਾਰਾ)
- ੫. ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਡਿ ਵਸਿਨਿ ॥ (੭੨੯) (ਬਗਾ—ਬਗਲੇ)
- ੬. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭਾਈਆ ਸਾਜਨ ਸੰਗਿ ਪਗੀਤਿ ॥ (੭੦) (ਭਾਈਆ—ਭਰਾ)
- ੭. ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ (੨) (ਭਗਤਾਂ)
- ੮. ਮੰਨੈ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨ ਖਾਇ ॥ (੩) (ਚੋਟਾ—ਸੋਟਾ)
- ੯. ਭਰੀਐਂ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੇ ਸੰਗਿ ॥ (੪) (ਪਾਪਾਂ—ਗੁਣਾਗੁਣਾਂ)
- ੧੦. ਗਾਵੇ ਕੋ, ਗੁਣ ਵਡਿਆਈਆ ਚਾਰੁ ॥ (੧) (ਵਡਿਆਈਆ—ਖੂਬੀਆਂ)
- ੧੧. ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ, ਕਰਿ ਦੇਸੀ, ਦੇਸੁ ਧਰੇ ॥ (੨) (ਕੀਟਾਂ—ਕੀੜਿਆਂ)
- ੧੨. ਅਖਰਾ ਸਿਰਿ ਸੰਜੋਗ ਵਖਾਣਿ ॥ (੪) (ਅਖਰਾਂ—ਅੱਖਰਾਂ)
- ੧੩. ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਰਾਦੀਆ ਜਿ ਲਿਖਨਿ ਲੇਖੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥ (੪) (ਰਾਦੀਆ—ਕਾਜੀਆਂ)

੧੪. ਰਾਗਾ ਵਿਚਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਹੈ ਜੇ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥ (੮੩) (ਰਾਗਾਂ—ਰਾਗਾਂ)
 ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ, ਸਰਾ, ਸਾਹਾ, ਬਗਾ, ਭਾਈਆ, ਭਗਤਾ, ਚੋਟਾ, ਪਾਪਾ, ਵਡਿਆਈਆ, ਕੀਟਾ, ਅਖਰਾ, ਕਾਦੀਆ, ਰਾਗਾ ਆਦਿ ਸਭ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁ ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹਨ ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ, ਮਿਤਾ, ਪੁਤਾ, ਭਾਈਆ, ਸਰਾ, ਸਾਹਾਂ, ਬਗਾਂ, ਭਾਈਆਂ, ਭਗਤਾਂ, ਚੋਟਾ, ਪਾਪਾਂ, ਵਡਿਆਈਆਂ, ਕੀਟਾਂ, ਅਖਰਾਂ, ਕਾਦੀਆਂ, ਰਾਗਾਂ ਕਰਨਾ ਸੁਝ ਹੈ ।

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਬਿਹਾਰੀ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਾ ਚਿਨ੍ਹ

- ੧. ਅਖੀ ਬਾਛੁ ਵੇਖਣਾ ਵਿਣੁ ਕੰਨਾ ਸੁਣਾਣਾ ॥ (੧੩੯) (ਅਖੀ—ਅਖੀਆਂ)
- ੨. ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਫੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥ (੧੪੧) (ਗੱਲੀ—ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ)
- ੩. ਅੰਤੁ ਨ ਸਿਵਤੀ ਕੁਟਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥ (੫) (ਸਿਵਤੀ—ਸਿਵਤਾਂ)
- ੪. ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ (੮) (ਦਾਤੀ—ਦਾਤਾਂ)
- ੫. ਕਹਿ ਕਿਰਪਾ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ॥ (੧੦੮) (ਭਗਤੀ—ਭਗਤਾਂ ਨੇ)

੬. ਰਾਤੀ ਰੁਤੀ ਬਿਤੀ ਵਾਰ ॥ (੭) (ਰਾਤੀ—ਰਾਤਾਂ, ਰੁਤੀ—ਰੁਤਾਂ, ਬਿਤੀ—ਬਿਤਾਂ)
੭. ਸਾਪ ਸੇਵਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ॥ (੨੨੨) (ਵਡਭਾਗੀ—ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ)
੮. ਸੇ ਜਨ ਲਾਜੇ ਗੁਰ ਕੀ ਪਾਈ ॥ (੧੯੭) (ਪਾਈ—ਪੈਰਾਂ, ਚਰਨਾਂ)
੯. ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਠਾਈ ॥ (੧੨੩੬) (ਠਾਈ—ਥਾਈ)
੧੦. ਜਹ ਵੇਗਾ ਸਹੁ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ॥ (੧੧੯) (ਥਾਈ—ਆਸਥਾਨਾਂ)
੧੧. ਸੇ ਬੋਲਹਿ ਜੇ ਪੇਖਹਿ ਆਖੀ ॥ (੮੯੪) (ਆਖੀ—ਅਖਾਂ ਨਾਲ)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖੀ, ਹਾਲੀ, ਸਿਫਤੀ, ਦਾਤੀ, ਭਗਤੀ, ਰਾਤੀ, ਰੁਤੀ, ਬਿਤੀ, ਵਡਭਾਗੀ, ਪਾਈ, ਠਾਈ, ਥਾਈ, ਆਖੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁ ਵਚਨ ਨਾਉਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਉਚਾਰਨ **ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ**, ਅਖੀਂ, ਗਲੀਂ, ਸਿਫਤੀਂ, ਦਾਤੀਂ, ਭਗਤੀਂ, ਰਾਤੀਂ, ਰੁਤੀਂ, ਬਿਤੀਂ, ਵਡਭਾਗੀਂ, ਪਾਈਂ, ਠਾਈਂ, ਥਾਈਂ ਆਦਿ, ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੰਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੰਨਾ ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਣਾ ਅਸੁਘ ਪਠ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸੰਬੰਧਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਕੀ ਇਸ਼ਮ (!) ਦੇਣਾ ਸੁਘ ਪਠ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ! ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ਵਿਪੁਤਿ ਮਨਿ ਗੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੦) ਅਰਥ—ਹੋ ਗੋਵਿੰਦ, (ਪੁਛੁ) ।
 ਗੁਰੂ ! ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨) ਅਰਥ—ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ !
 ਗੁਰੂ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਅਸੁਘ ਹੈ ।
 ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ! ਹਉ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੨) ਅਰਥ—ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾ ।
 ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ! ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਕਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧) ਅਰਥ—ਹੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮਾ ।
 ਲੋਕਾ ! ਮਤ ਕੋ ਫਕੜਿ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੮੫) ਅਰਥ—ਹੋ ਲੋਕੋ । ਉਚਾਰਨ, ਲੋਕਾ ।
 ਪੂਤਾ ! ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੯੮) ਅਰਥ—ਹੋ ਪੁਤਰ । ਉਚਾਰਨ, ਪੂਤਾ ।
 ਸੋਖਾ ! ਅੰਦਰਹੁ ਜੇਹੁ ਫਡਿ, ਤੂੰ ਭਾਉ ਹਰਿ ਭਲੁ ਗਵਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੫੧) ਅਰਥ—ਹੋ ਸੋਖ ਜੀ, ਉਚਾਰਨ, ਸੋਖ ।
 ਮੇਰੇ ਸਾਹਾ ! ਮੈਂ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੭੦) ਅਰਥ—ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾ ਉਚਾਰਨ, ਸਾਹਾ ।
 ਸੁਆਮੀ ਪੰਡਿਤਾ ! ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੭੧) ਅਰਥ—ਹੋ ਪੰਡਿਤ । ਉਚਾਰਨ ਪੰਡਿਤਾ ।
 ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੇਇ ਨਾਨਕਾ ! ਜੇ ਧਨੁ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੮੭) ਅਰਥ—ਹੋ ਨਾਨਕ । ਉਚਾਰਨ-ਨਾਨਕਾ ।

ਸੰਬੰਧਨ ! ਬਹੁ-ਵਚਨ
 ਆਵਹੋ ਸੰਤ ਜਨਹੁ ! ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਗੋਵਿੰਦ ਕਰੇ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੭੫) ਅਰਥ—ਹੋ ਜਨ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਜਨ ।
 ਗੁਰੂ ਸੰਤ 'ਜਨੋ' ! ਪਿਆਰਾ ਮੇ ਸਿਠਿਆ, ਮੇਰੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਿ ਗਈ ਆਸਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੭੬) ਅਰਥ—ਹੋ ਜਨੋ, ਉਚਾਰਨ ਜਨੋ ।

ਕਿਰਿਆ-ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

੧. ਬਹਾਰਿ ਜਾਦਾ ਘਰ ਸਹਿ ਆਇਆ ॥ (੧੧੭੫)
 ੨. ਖਾਦਾ ਪੰਨਦਾ ਮੂਕਰਿ ਪਾਇ ॥ (੧੯੫)
 ੩. ਦੇਦਾ ਦੇ ਨੇਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ ॥ (੨)
 ੪. ਖੁਸਿ ਖੁਸਿ ਨੈਦਾ ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ॥ (੧੦੨੦)
- ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਜਾਦਾ', ਖਾਦਾ, ਦੇਦਾ, ਲੈਦਾ, ਕਿਰਿਆ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਘ ਉਚਾਰਨ ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਜਾਦਾ, ਖਾਦਾ, ਦੇਦਾ ਲੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਕਿਰਿਆ-ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ (VERB) ਨੂੰ ਬਹੁ ਵਚਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਹੈ' ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹੈ' ਸਿਰਾਹੀ ਸਹਿਤ (ਹਿ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਉਸ ਪਰ ਬਿੰਦੀ (ਹਿ) ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਥਾ :

- ਹੈਂ ੧. ਸਭ ਕਹਤੇ ਹੈ ਪਾਇਆ ॥ (੭੧) (੭੧)
 ੨. ਪੇਵਕੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਹੈ ਸਾਹੁਰੜੇ ਜਾਣਾ ॥ (੩੩੩) (੩੩੩)
 ੩. ਸਤਜੁਗਿ ਧਰਮੁ ਪੱਰ ਹੈ ਚਾਰਿ ॥ (੮੮੦) (੮੮੦)
- ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ 'ਹੈ' ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹੈ' ।
੧. ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕੁ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ॥ (੭੨੬) (੭੨੬)
 ੨. ਜੀਅਨ ਕਾ ਚਾਢਾ ਇਹੁ ਹੈ ਬੀਆ ਨਹੀ ਚੋਰੁ ॥ (੮੧੮) (੮੧੮)
 ੩. ਪੁਛੁ ਮੇਰਾ ਹੈ ਸਦਾ ਦਇਆਰੁ ॥ (੮੬੮) (੮੬੮)
- ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ—ਹੈ । ਇਕ ਵਚਨ ਕਿਰਿਆ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਨਹੀ ਪੜੀ ਜਾਂਦੀ ।
- ਹਰਿ ੧. ਜਿਨ ਕੇ ਚਿਤ ਕਰੰਗ 'ਹਰਿ' ਸੇ ਬਹਿ ਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਸਿ ॥ (੩੧੪) (੩੧੪)
 ੨. ਅੰਦਰਿ ਮਹਲ ਅਨੰਕ 'ਹਰਿ' ਜੀਉ ਕਰੇ ਵਸੰਗ ॥ (੪੨੫) (੪੨੫)
 ੩. ਇਕ ਮੰਦਰੁ ਪੰਚ ਚੇਰ 'ਹਰਿ' ਨਿਤ ਕਹਹਿ ਬੁਰਿਆਈਆ ॥ (੧੦੯੬) (੧੦੯੬)
- ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ 'ਹਰਿ' ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹਰਿ—ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂਦਿ, ਪਾਹਿ, ਆਵਹੀ, ਬਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਜਾਂਦਿ

ਪਾਹਿੰ, ਆਵਹੀਂ ਆਦਿ ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਜਾਣਕੀ ।

ਰਾਜ ਭੁਇਅੰਗ ਪੁਸ਼ੰਗ ਜੈਸੇ 'ਹਹਿੰ' ਅਬ ਕਫ਼ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ ॥

(੬੫੮)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਹਹਿੰ' ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹਹਿ—ਹੈ । ਇਕ ਵਚਨ ਕਿਰਿਆ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਪੜੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

ਹੈ ੧. ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਓਟ, ਤੂੰ ਹੇ ਦੀਬਾਣੁ ॥

(੩੭੧)

੨. ਹੈ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੋਵਨਾਹਾਰ ॥

(੭੨੪)

ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ, ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹੈ' । ਅਰਥ—ਤੂੰ ਹੈ' । ਤੂੰ ਹੇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੈ' ।

੩. ਜਾਪਿ ਮਨ ਨਾਮੁ ਹਰੀ 'ਹੋਹਿ' ਸਰਬ ਸੁਖੀ ॥

(੬੬੬)

੪. ਹੈ ਮਨ ਤੂੰ ਭੀ 'ਹੋਹਿ' ਦਾਸੁ ॥

(੧੨੬੨)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ 'ਹੋਹਿ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਅਰਥ, ਤੂੰ ਹੋਵਹਿ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹੋਹਿ—ਹੋਹੈ ।

੧. ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ 'ਹੋਹਿ' ਤ ਇਕ ਨ ਰਲੇ ਨਾਲਿ ॥

(੧)

੨. ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕਿਲੋਬਖ 'ਹੋਹਿ' ਨਾਸੁ ॥

(੮੬੩)

੩. ਦਾਹੈ 'ਹੋਹਿ' ਸੁ ਰਨ ਮੰਦਿ ਜੂਝਹਿ ਬਿਨੁ ਦਾਗੋ ਭੰਗਿ ਜਾਈ ॥

(੯੭੦)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ 'ਹੋਹਿ' ਸ਼ਬਦ, ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਹੋਣ, ਹੋਏ ਹਨ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, 'ਹੋਹਿ' ।

੧. ਜਿਸੁ ਤੂੰ 'ਦੇਹਿ' ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ॥

(੯)

੨. ਜੋ ਤੂੰ 'ਦੇਹਿ' ਸੇਹੀ ਸੁਖ ਸਰਣਾ ॥

(੧੦੬)

੩. ਥਾਥਾ ਜਿਸੁ ਤੂੰ 'ਦੇਹਿ' ਸੇਹੀ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ॥

(੯੧੭)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇਹਿ, ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਤੂੰ ਦੇਵੇ, ਤੂੰ ਦੇ ਦਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਦੇਹਿ-ਦੇਹ ।

ਕਿਰਿਆ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

ਗੁਰਬਣੀ ਅੰਦਰ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹ' ਔਕੜ ਸਹਿਤ (ਹੁ) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਣ ਠੀਕ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹ' ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਦੂਜਾ 'ਹ' ਹੋਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਲੇ 'ਹ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਤਲਾ 'ਹ' ਔਕੜ ਸਹਿਤ ('ਹੁ') ਆਪਣੇ ਤੋ ਪਹਿਲੇ 'ਹ' ਪਰ ਹੋਏ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉੱਤੇ ਵਾਂਗੂੰ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੁ ੧. ਸਾਰ ਪਦਾਰਥੁ ਗੁਰਮੁਖਿ 'ਲਾਹੁ' ॥

(੧੧੩੮)

੨. ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੁਖਿ ਹੀਐ ਥਮੈ ਜੋ ਚਾਹੁਹੁ ਜੋ ਗੋਹਿ ॥

(੨੫੫)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਲਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਲਹੋ, । ਚਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਚਾਹੋ ।

ਹੁ ੧. ਕਾਹੇ ਰੇ ਨਰ ਗਰਬ ਕਰਤ ਹੁ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਭੂਠੀ ਢੇਰੀ ॥ (੬੮੨)

੨. ਜਿਸ ਵਖਰ ਕਉ ਤੁਮ ਆਏ ਹੁ ਸੋ ਪਾਇਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਜਾ ਏ ॥ (੧੦੭੩)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁ ਸ਼ਬਦ, ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਤੁਮ ਹੋ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹੁ । ਉਸਦਾ ਹ+ਹੋ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

ਹੋਹੁ ੧. ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਾ ਕਹੁ ਹੋਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ (੧੮੩)

੨. ਸਰਮ ਸੁਨਿਬਿ ਸੀਲੁ ਰੀਜਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ॥ (੧੪੦)

੩. ਲਖੁ ਲੋਭੁ ਤਨਿ ਹੋਹੁ ਨਿਚਿਦਾ ॥ (੧੦੪੧)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋਹੁ, ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਤੁਮ ਹੋਵੈ । ਗੁਰਬਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਲੇ 'ਹੁ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋ ਪਹਿਲੇ 'ਹ' ਪਰ ਹੋਏ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉੱਤੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਹੋਹੁ । ਉਸਦਾ ਹੋ+ਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

ਦੇਹੁ ੧. ਜੋ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਸੇਹੀ ਸੁਖ ਪਾਈ ॥ (੩੮੬)

੨. ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੁਮ ਆਪੇ ਦੇਹੁ ਬੁਝਾਈ ॥ (੬੦੧)

੩. ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ॥ (੭੧੦)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇਹੁ, ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਤੁਮ ਦੇਵੋ । ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਦੇਹੁ । ਉਸਦਾ ਦੇਹ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

ਇਤੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਲੇਹੁ । ਗਾਵਹੁ ਦਾ ਗਾਵੈ । ਤਰਹੁ ਦਾ ਤਰੇ, ਕਰਹੁ ਦਾ ਕਰੇ, ਆਵਹੁ ਦਾ ਆਵੈ, ਮਿਲਹੁ ਦਾ ਮਿਲੈ, ਖੋਜਹੁ ਦਾ ਖੋਜੇ, ਦੇਵਹੁ ਦਾ ਦੇਵੈ, ਬੈਠਾਵਹੁ ਦਾ ਬੈਠਾਵੈ, ਕਰਿਅਹੁ ਦਾ ਕਰਿਓ, ਸਦਿਅਹੁ ਦਾ ਸਦਿਓ, ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ।

ਕਿਰਿਆ—ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

ਗੁਰਬਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਜਦ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤਲੇ ਕੰਨੇ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤੌਰ ਪਰ ਸਹੀ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੰਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਆਸੂਲ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧. ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਹਉ ਜੀਵਾ ਹਉ ਜੀਵਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥ (੪੦)

੨. ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਵਾ ॥ (੨੩੯)

੩. ਖੈਤਿਆ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਲਿਸੁ ॥ (੭੨੬)

੪. ਨਾ ਚਉ ਨਾ ਮੈ ਨਾ ਹਉ ਹੋਵਾ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥ (੧੩੯)

੫. ਜਹ ਦੋਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਾ, ਪੀਵਾ, ਧੋਵਾ, ਹੋਵਾ, ਦੋਖਾ, ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਜੀਵਾ,

ਪੀਵਾਂ, ਧੋਵਾਂ, ਹੋਵਾਂ ਦੇਖਾਂ, ਆਦਿ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਰਥ, ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਧੋਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਹੋਵੇਗਾ।

ਗਾਉ ੧. ਜਾ ਤੁਹ ਭਾਵੇ ਤਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥ (੩੭੬)

੨. ਆਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਗਾਉ ॥

ਤੁਕ ਨੰਬਰ ੧. ਵਿਚ 'ਗਾਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਗਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਗਾਇਨ ਕਰਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗਾਉ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ ੨. ਵਿਚ 'ਗਾਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਤੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਗਾਉ।

ਜਾਉ ੧. ਹਉ ਬਲਿਹਾਰਿ ਜਾਉ ਗੁਰਦੇਵ ॥ (੧੧੪੪)

੨. ਸਭੇ ਗਲਾ ਵਿਸਰਨੁ ਇਕੋ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਉ ॥ (੪੩)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਜਾਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਜਾਉ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਜਾਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਜਾਏ, ਜਾਏ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਜਾਉ।

ਪਾਉ ੧. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਪਾਉ ॥ (੨੯੪)

੨. ਦੂਜੇ ਪਾਥਰ ਧਰੀਐ ਪਾਉ ॥ (੫੨੫)

੩. ਪਾਉ ਘੋਰਿ ਸੰਗਿ ਨੂਨਾ ॥ (੬੫੬)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਪਾਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਪਾਉ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਪਾਉ' ਨਾਵ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਪੈਰ, ਚਰਨ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਪਾਉ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੩) ਵਿਚ 'ਪਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਚਾਰ ਛਟਾਕ, ਸੇਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਪਾਉ।

ਦੇਉ ੧. ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਜੋ ਕਰਹਿ ਹਉ ਤਨੁ ਮਨੁ ਤਿਨ ਕਉ ਦੇਉ ॥ (੫੧੫)

੨. ਅੰਤਰਿ ਦੇਉ ਨ ਜਾਨੈ ਅੰਧੁ ॥ (੧੧੬੦)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਦੇਉ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਦੇਵਾਂ, ਮੈਂ ਦੇਵਾਂ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਦੇਉ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ਦੇਉ ਨਾਉ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਦੇਵਤਾ, ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਦੇਉ।

ਬੋਲੀ ੧. ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲੀ ਖਸਮ ਦਾ ॥ (੭੪)

੨. ਖਿਮ ਖਾਵੇ ਖਿਮ ਬੋਲੀ ਖੋਲੇ ਖਿਨੁ ਨਾਵੇ ਨਿਹਫਲੁ ਮਰਿ ਤ੍ਰਮਨਾ ॥ (੧੧੨੭)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਬੋਲੀ' ਕਿਰਿਆ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਮੈਂ ਬੋਲਾਂ, ਮੈਂ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬੋਲੀ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਬੋਲੀ' ਨਾਉ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਬੋਲ-ਵਚਨ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬੋਲੀ।

ਕਰੀ ੧. ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਸੋ ਹਉ 'ਕਰੀ' ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥ (੧੩੮੪)

੨. ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਜਸ ਕਿਰਪਾ 'ਕਰੀ' ॥ (੧੯੦)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੩) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੪) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੫) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੬) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੭) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕਰੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ—ਕਰੀ। ਉਸਦਾ—ਕਰੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ, ਅਸੂਧ ਹੈ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਕਰੀ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਕੀਤੀ, ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਕਰੀ।

ਜਾਈ ੧. ਮੇਰੇ ਰਮ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ (੭੪੯)

੨. ਨੇਨਹੁ ਦੇਖਤ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਾਈ ॥ (੩੨੫)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਜਾਈ' ਕਿਰਿਆ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਜਾਈ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਜਾਈ' ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਪੁਰਖ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ, ਹੈ ਜਾਈ।

ਕਿਰਿਆ-ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹ' ਮੁਕਤਾ ਜਾਂ 'ਹ' ਸਿਹਾਰੀ ਸਹਿਤ (ਹਿ) ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਕ ਜੇਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—

੧. ਹਮ ਅਵਗਨ ਕਰਹੁ ਅਸੰਖ ਨੀਤਿ, ਤੁਮੁ ਨਿਰਗੁਨ ਦਾਤਾਰੇ ॥ (੮੦੯)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਕਰਹੁ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਕਰਹਿ।

੨. ਸਾਹੁ ਹਮਾਰਾ ਤੂੰ ਧਟੀ, ਜੇਸੀ ਤੂੰ ਰਾਸਿ ਦੇਹਿ, ਤੈਸੀ ਹਮ ਲੇਹਿ ॥ (੧੯੫)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲੇਹਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਲੇਹਿ।

੩. ਬਹੁਰਿ ਹਮ, ਕਾਹੇ ਆਵਹਿਗੇ ॥ (੧੧੦੩)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਆਵਹਿਗੇ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਆਵਾਂਗੇ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਆਵਹਿਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗਹ ਦਾ ਲਾਗਹਿ, ਖਲਹ ਦਾ ਖੋਲਹਿ, ਗਾਵਹਿ ਦਾ ਗਾਵਹਿ, ਬੋਲਹਿ ਦਾ ਬੋਲਹਿ ਆਦਿ ਉਚਾਰਨ ਖਿੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁਧ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਦੀ ਕਾਰਕ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੜਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਿਹਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ, 'ਕੇ' ਜਾਂ 'ਕਰਕੇ' ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

੧. ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਕ੍ਰਮ ਮਿਲਾਇਆ ॥ (੨੧੧)

੨. ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ॥ (੧੯੨)

੩. ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਲਗੈ ਅਨ ਸੁਆਇ ॥ (੧੯੨)

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ, ਮਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮਾਰ ਕੇ, ਤਿਆਗਿ ਦਾ ਤਿਆਗ

ਕਰਨਾ, ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਉਣਾ।

ਲਗੈ ਅਨ ਸੁਆਇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਲਗਾਇਆ ਨਾ ਆਉਣਾ।

ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣਾ।

ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣਾ।

ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣਾ।

ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣਾ।

ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣਾ।

ਕੇ, ਬਿਸਾਰਿ ਦਾ ਬਿਸਾਰ ਕੇ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮਾਰ, ਤਿਆਗ ਤੇ ਬਿਸਾਰ ।

- ੧. ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੇ ਤਮਾਇ ॥ (੧੪)
- ੨. ਰਜਿ ਰਜਿ ਭੋਜਨੁ ਖਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ । (੮੦੭)
- ੩. ਤਪਿ ਤਪਿ ਲੁਹਿ ਲੁਹਿ ਹਾਥ ਮਰੇਰਉ ॥ (੭੯੪)
- ੪. ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਚਿੰਨ੍ਹਿ ਖਾਇਆ ਸਭੁ ਕਠੁ ਆਖੈ ਪਾਇ ॥ (੪੭੧)

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ 'ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ, 'ਰਜਿ ਰਜਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਰਜ ਰਜ ਕੇ, 'ਤਪਿ ਤਪਿ' ਦਾ ਤਪ ਤਪ ਕੇ, 'ਲੁਹਿ ਲੁਹਿ' ਦਾ ਲੁਫ ਲੁਫ ਕੇ, ਕੁਹਿ ਦਾ ਕੁਹ ਕੇ । ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸੁਣ ਸੁਣ, ਰਜ ਰਜ, ਤਪ ਤਪ, ਲੁਹ ਲੁਹ, ਕੁਹ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲੁਹੇ ਲੁਹੇ, ਤੇ ਕੁਹੇ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

* ਪੈਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ *

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਉਦਾਤ ਚਿੰਨ੍ਹ (.), ਹ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਅਤੇ ਯਕਸ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਲਗਣ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :—

- (ੳ) ਉਦਾਤ ਚਿੰਨ੍ਹ ੧. ਗੁਣ ਰਾਜਿ ਬੰਨ੍ਹਿ ਪੁਲੈ ਆਨੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੭੨)
- ੨. ਠਗਿ ਮੁਠੀ ਕੁਠਿਆਰ ਬੰਨ੍ਹਿ ਚਲਾਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੦)
- ੩. ਗੁਣਾ ਗਵਾਈ ਗੰਨੜੀ ਅਵਗਣ ਚਲੀ ਬੰਨਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੩)
- ੪. ਮੈਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਖਰਰੁ ਲਾਇਆ ਬੰਨਿ ਪੁਲੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੪)

ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੧) ਤੇ (੨) ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਦਾਤ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਲਗਾ ਰੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੰਨਣਾ । ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੩) ਤੇ (੪) ਵਿਚ ਬੰਨਿ ਦੇ ਥਲੇ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਰਥ ਬੰਨਣ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਉਦਾਤ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ, ਬੰਨ੍ਹਿ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

- ੫. ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੁਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੨੮)
 - ੬. ਫਗੀਦਾ ਮਉਤੇ ਦਾ ਬੁੰਨਾ ਏਵੈ ਚਿਜੈ ਜਿਉ ਦਰੀਆਵੈ ਢਾਹਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੩)
- ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੫) ਵਿਚ ਬੰਨਾ ਦਾ ਅਰਥ, ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੬) ਵਿਚ ਬੰਨਾ ਦਾ ਅਰਥ, ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਦਾਤ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ।

(ਅ) ਹ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਨਹਾਉਣ (ਅਸ਼ਨਾਨ) ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨੰਨੇ ਅਖਰ ਹੇਠ ਅੱਧੇ ਹਾਥੇ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :—

- ੭. ਤੀਰਥਿ 'ਨਾਵਾ' ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ, ਵਿਣੁ ਭਾਣੈ ਕਿ 'ਨਾਇ' ਕਰੀ ॥ (ਜਪੁਜੀ)
- ੮. ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ 'ਨਾਉ' ॥ (ਜਪੁਜੀ)
- ੯. ਰਾਮ ਦਾਸਿ ਸਰੋਵਰ 'ਨਾਤੇ' ॥ (ਪੰਨਾ ੬੨੪)
- ੧੦. 'ਨਾਤੀ' ਪੌਤੀ ਸੰਬਠੀ ਸੁਤੀ ਆਇ ਨਚਿਦੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭੯)
- ੧੧. ਇਕੁ ਲਖੁ ਪੂਤ ਸਵਾ ਲਖੁ 'ਨਾਤੀ' ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੧)
- ੧੨. ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਰੁ 'ਨਾਇ' ਭਾਇਆ ਭਾਉ ਅਪਾਰੁ ॥ (ਜਪੁਜੀ)

੧੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਣਾ ਸਚੁ 'ਨਾਉ' ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ ॥ (ਜਪੁਜੀ)

ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੭) ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਨਾਵਾ ਤੇ ਨਾਇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ, ਹੇਠ ਅਧਾ ਹਾਥਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨੁਵਾ ਤੇ ਨਾਇ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੮, ੯ ਤੇ ੧੦ ਵਿਚ ਨੁਓ, ਨੁਓ ਤੇ ਨੁਤੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ (੧੧) ਨੌਬਰ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪੱਤਰੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਥਲੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਅਧਾ ਹਾਥਾ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਣਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਕ ਨੌਬਰ (੧੨) ਵਿਚ ਨਾਇ ਤੇ ਨਾਉ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ 'ਨਮ' ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਹ ਚਿੰਨ੍ਹ (.) ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਰੇ ਤੇ ਚਰੈ ਪੜਿਆ ਤੇ ਪੜਿਆ ਚੋਲਾ ਤੇ ਚੋਲਾ ਕਲ ਤੇ ਕਲੁ, ਸਰਾ ਤੇ ਸਰ੍ਹਾ ਆਦਿ ।

(ੳ) ਯਕਸ ਚਿੰਨ੍ਹ (.)—ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੱਧੇ ਯਕੋ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ :—

- ਅਕਰਣੈ ਕਰੋਤਿ ਅਖਾਇ ਖਾਦੈ, ਆਸਾਜੈ, ਸਾਜਿ ਸਮਜਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੮)
- ਆਤਮ ਰਖੁ ਰੋਪਾਲ ਸੁਆਮੀ ਪਨ ਚਰਣ ਰਖੁ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੮)
- ਜੇਨ ਕਲਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਨਖੁਤੁ ਜੋਤਿ ਸਾਸੈ ਸਰੀਰ ਧਾਰਣੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੯)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਅਖਾਦਿ, ਖਾਦੈ, ਆਸਾਜੈ, ਰਖੁ ਨਖੁਤੁ ਤੇ ਜੋਤਿ, ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਇਸ ਯਕਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਠ ਤੇ ਅਰਥ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ।

(ਸ) ਵਿਸਰਗਾਂ (:)—ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (ਹਿੰਦੀ) ਵਰਨ ਮਾਲਾ ਦਾ ਅਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਧੇ 'ਹ' ਵਾਂਗੂੰ ਪੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵਿਸਰਗਾਂ (:) ਜਾਂ 'ਹ' ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰਾ ਸਦਾ ਮੁਕਤਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਾਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

- ਸਰਬ ਦੱਖ ਪਰੰਤਿਆਗੀ ਸਰਬ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਤਣ : ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੧)
- ਲਬਧੋਣਿ ਸਾਧ ਸੰਗੋਣਿ, ਨਾਨਕ, ਮਸਤਕਿ ਲਿਖੁਣ : ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੧)
- ਹਰੈ ਹੈ ਹੋਵੈ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸੰਪੂਰਣ : ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੧)
- ਸੁਖੇਣ ਬੇਣ ਰਣਨੈ ਰਚਨੈ ਕਸੁੰਭੁ ਰੰਗਣ : ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੧)

ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜਤਣ : ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਦ੍ਰਿੜਤਣਹਿ
ਲਿਖਣ : ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਲਿਖਣਹਿ
ਸੰਪੂਰਣ : ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸੰਪੂਰਣਹਿ
ਰੰਗਣ : ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਰੰਗਣਹਿ

ਅਜੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ 'ਹ' ਪਰ ਪੂਰੀ ਅਵਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਲਕੀ ਅਵਾਜ (ਅਧੇ ਹਾਥੇ ਦੀ) ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਟਹਲ, ਨਹਕ ਕਹਤ, ਡਹਕੈ, ਬੁਤੀ ਆਦਿ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਟਹਿਲ, ਠਹਿਕ, ਕਹਿਤ, ਡਹਿਕੈ, ਬਹਿਤੀ ਆਦਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰੇ ਜਾਣਗੇ । ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਮੋਹਹ, ਸਾਲਾਹਹ, ਸੰਤਹ, ਭਗਤਹ, ਅਨਾਥਹ ਆਦਿ ਮੋਹਹਿ, ਸਾਲਾਹਹਿ, ਸੰਤਹਿ, ਭਗਤਹਿ ਤੇ ਅਨਾਥਹਿ ਆਦਿ ਉਚਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ।

'ਬਹਤਰਿ' ਘਰ ਇਕੁ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਇਆ ਉਨਿ ਦੀਆ ਨਾਮੁ ਲਿਖਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੯੩)

ਸਬਦ ਬਹੁਤਾਰਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵਾਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ,

‘ਬਹੁਤਾਰਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੱਤਰ ਜਮਾਂ ਦੇ। ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਬ+ਹੱਤਰ।

ਦੂਸਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਦਿੱਚੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਮਰਾਠੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ, ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਇਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ (ਤੱਤਸਮ) ਰੂਪ ਤੇ ਤਲੱਫਜ (ਉਚਾਰਨ) ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ (ਉ) ਉਹ ਪਦ ਜਿਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਉਚਾਰਨ ਆਦਿ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ :—ਪੇਸ, ਸੋਰ, ਨਮਾਜ, ਆਸਕ, ਆਸਕੀ, ਸੇਖ, ਮਸਕਤ ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ, ਪੇਸ, ਨਮਾਜ, ਆਸਕ, ਆਸਕੀ, ਸੇਖ; ਮਸਕਤ ਆਦਿ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ :—ਵਕਤ ਤੇ ਵਖਤ, ਕੋ (ਭਯ) ਤੇ ਭਉ ਆਦਿ।

ਵੱਖੋ ਅੱਕ ‘ਉ’ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ‘ਸ’ ਤੇ ‘ਜ’ ਹੇਠ ਨੁਬਤੇ (ਬਿੰਦੀਆਂ) ਹਨ; ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨੁਕਤੇ ਅਥਵਾ ਬਿੰਦੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫ਼ਾਰਸੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਜੀਮ, ਸੀਨ, ਕਾਫ਼, ਖੇ, ਫੇ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਜ, ਸ, ਕ, ਖ ਤੇ ਫ਼ ਅੱਖਰ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ—ਜੇ, ਜੋਏ, ਜੁਆਦ, ਸੀਨ, ਗੰਨ, ਫੇ ਖੇ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਹੇਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸ, ਖ, ਗ, ਜ, ਫੇ।

ਇਸ ਲਈ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ।

੧. ‘ਜਨ’ ਪਿਸਰ ਪਦਰ ਬਿਰਾਦਰਾ ਕਸ ਨੇਜ ਦਸੰਤਗੀਰ ॥ (੭੨੧)
੨. ‘ਜਨ’ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ॥ (੬੨੬)
੩. ਨਾਵੇ ਧਉਲੈ ਉਝੇ ਸਾਹ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭)
੪. ਭਇਆ ਦਿਵਾਲਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕੁ ਬਉਰਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੯੧)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ‘ਜਨ’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ‘ਜਨ’ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਔਰਤ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ‘ਜਨ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸੇਵਕ, ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਜਨ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੩) ਵਿਚ ਸਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਵਾਸ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਹ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੪) ਵਿਚ ਸਾਹ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਸ਼ਾਹਕਾਰ)। ਉਚਾਰਨ

ਹੈ, ਸਾਹ।

੫. ਸਹੁ ਵੇ ਜੀਆ ਆਪਣਾ ਕੀਆ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੭)
੬. ਸਹੁ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਦੁਜਾ ਨਹੀ ਕੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੩੫੭)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੫) ਵਿਚ ਸਹੁ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸਹਿਣਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸਹੁ, ਪਰੰਤੂ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੬) ਵਿਚ ਸਹੁ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਹੈ ਖਸਮ, ਸੁਲਾਮੀ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਹੁ।

੭. ਗੁਰੁ ਸਾਇਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੬੭)
੮. ਨਾਨਕੁ ਸਾਇਰੁ ਏਵ ਕਹਹੁ ਹੈ ਸਚੇ ਪਰਵਦਗਾਠਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੬੦)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੭) ਵਿਚ ‘ਸਾਇਰੁ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਸਾਗਰ, ਸਮੁੰਦਰ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਇਰ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੮) ਵਿਚ ‘ਸਾਇਰੁ’ ਅਰਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਕਵਾਂ, ਕਵੀਸ਼ਰ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਇਰ।

੯. ਅਹੁ ਸੋਰੁ ਮਾਗਉ ਦਾਲੇ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੫੬)
੧੦. ਚੰਕਿਆਈ ਆਲਕੁ ਕਰੇ ਬੁਰਿਆਈ ਹੋਇ ਸੋਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੧੮)

ਤੁਕ ਨੰ. (੯) ਵਿਚ ਸੋਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸੱਲਾਂ ਛੁਟਾਕਾਂ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸੋਰ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧੦) ਵਿਚ ਸੋਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ (ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸਾਹ) ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ।

੧੧. ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਭੁੱਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਛੂਟਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੬)
 ੧੨. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮੁ ਅਸਾਠੀ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੫)
- ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧੧) ਵਿਚ ਸਰਮੁ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਉਦਮ, ਮਿਹਨਤ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸਰਮ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧੨) ਵਿਚ ਸਰਮ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ਅਰਥ :—ਲੱ ਜਿਆ, ਇੱਜ਼ਤ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਰਮ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬਦਲਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ :

ਪੈਦਾਇਸਿ—ਪੈਦਾਇਸ	ਸੋਰ—ਸੋਰ	ਫੁਰਮਾਇਸ—ਫੁਰਮਾਇਸ
ਜਹ—ਜਹ	ਮਸਹੂਰ—ਮਸਹੂਰ	ਤਸਵੀਸ—ਤਸਵੀਸ
ਗਜ—ਗਜ	ਜਜਮਾਲਿਆ—ਜਜਮਾਲਿਆ	ਸਾਖ—ਸਾਖ
ਮੁਸਕਲ—ਮੁਸਕਲ	ਸੁਮਾਰ—ਸੁਮਾਰ	ਮਸਕਤਿ—ਮਸਕਤਿ
ਸਖ—ਸਖ	ਪਰੋਸਨੀ—ਪਰੋਸਨੀ	ਪਾਤਿਸਾਹ—ਪਾਤਿਸਾਹ
ਰਮਾਸ਼ਾ—ਰਮਾਸ਼ਾ	ਪੇਸ—ਪੇਸ	ਸਕ—ਸਕ
ਗੋਸ—ਗੋਸ	ਸਰੀਕ—ਸਰੀਕ	ਰਜਾਈ—ਰਜਾਈ
ਮਾਸ਼ਾ—ਮਾਸ਼ਾ	ਬਖਸ਼ੇ—ਬਖਸ਼ੇ	ਸਰਮਿੰਦਾ—ਸਰਮਿੰਦਾ
ਕਰਦੈ—ਕਰਦਨ	ਖੁਸ਼ੀ—ਖੁਸ਼ੀ	ਦੀਦੈ—ਦੀਦਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਕਦਾਚਿਤ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਨ, ਸਾਹ, ਸਹੁ, ਗੁਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ ਨੂੰ ‘ਸ’ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਅੱਧਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅਜੇ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ

ਮਾਕੂ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਾਈ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੀ ਮਾਕੂ ਤੁਕ ਦਾ ਵਜਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਕੂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਜਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਵੇ।

ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਅੰਕੜ ਦੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੋਂ

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਹ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ :-

ਏਹੁ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਏਹ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਏਹੋ।
 ਕਪਾਹੁ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਪਾਹੋ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਕਪਾਹੁ-ਹੋ।
 ਆਵਹੁ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਵੇ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਆਵਹੋ।
 ਰਾਹੁ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰਾਹ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਰਾਹੋ।
 ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੇਪਰਵਾਹ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਵੇਪਰਵਾਹੋ.....ਆਦਿ।
 ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਨੇਮ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਨ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨਾਉਂ (noun) ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅੱਖਰ ਭਾਵੇਂ ਮੁਕੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਅੰਕੜ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਕ ਜੋਸਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ : ਸ਼ਬਦ 'ਨਰਕ' ਨਾਉਂ ਹੈ

ਨਰਕੁ-ਇਕ ਵਚਨ ਭਗਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨਰਕੁ ਭੁਝਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੪੫)
 ਨਰਕੁ-ਬਹੁ ਵਚਨ ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨਰਕੁ ਪਰਹਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੨)
 ਨਰਕਿ-ਨਰਕ ਵਿਚ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨਿ ਨਰਕਿ ਨ ਪਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੭੭)

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਨਰਕੁ-ਨਰਕ-ਨਰਕਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਰਕ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਅੰਕੜ ਸ਼ਬਦ ਨਾਉਂ (noun) ਨਾਲ ਜੋ ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮੀਹ-ਮੀਹੁ-ਮੀਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਮੀਂਹ

ਕਾਲ੍ਹਾ ਗੰਦੁ ਨਦੀਆ 'ਮੀਹ' ਝੋਲ ॥ (੧੪੩)
 ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਵਰਮਾਇਆ 'ਮੀਹੁ' ਵੁਠਾ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ (੩੨੧)
 ਮਾਠੁ ਮੀਹਿ ਨ ਕ੍ਰਿਪਤਿਆ ਅਗੀ ਲਹੈ ਨ ਭੁਖ ॥ (੧੪੮)
 ਖੂਹ-ਖੂਹੁ-ਖੂਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਖੂਹ (੧੨੨੭)
 ਤਿਆਗ ਗੰਪਾਲ ਅਵਰ ਜੋ ਕਰਣਾ ਤੇ ਬਿਖਿਆ ਕੇ ਖੂਹ ॥ (੩੦੯)
 ਨਰਕ ਘੋਰੁ ਦੁਖ ਖੂਹੁ ਹੈ ਓਕੈ ਪਕਤਿ ਓਹੁ ਢੋਇਆ ॥ (੯੫੩)
 ਅਤਿ ਪਿਆਰਾ ਪਵੈ 'ਖੂਹਿ' ਕਿਹੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਣਾ ॥

ਰਾਹ-ਰਾਹੁ-ਰਾਹਿ, ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਰਾਹ (੩੨੩)

ਰਾਹੁ ਦੋਵੇ ਖਸਮੁ ਏਕੇ ਜਾਣੁ ॥ (੩)

ਸੁਣਿਐ ਅਹੋ ਪਾਵਹਿ ਰਾਹੁ ॥ (੭)

ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵਤੀਆ ਚਕੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥

ਦਿਹ—ਦਿਹੁ—ਦਿਹਿ, ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਦਿਹ (੧੫੭)

ਸਦਟਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ ਨਾਨਕ ਸੋ ਦਿਹ ਆਵੰਨਿ ॥ (੧੩੮੨)

ਫਰੀਦਾ ਭੁਖਾ ਸੇਤੀ ਦਿਹ ਗਇਆ ਸੁਲਾ ਸੇਤੀ ਰਾਤਿ ॥ (੧੩੮੯)

ਫਰੀਦਾ ਜਿ 'ਦਿਹਿ' ਨਾਲਾ ਰਪਿਆ ਜੇ ਗਲ ਕਪਹਿ ਚੁਖ ॥ (੧੩੮੯)

ਨੋਹੁ—ਨੋਹੁ—ਨੋਹਿ, ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਨੋਹ (੧੬)

ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂਤੇ ਕੂਤੇ ਨੋਹੁ ॥ (੮੩)

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੋਹੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰ ਚਲੀਐ ॥ (੫੬)

ਪਿਰੁ ਰਲੀਆ ਰਸਿ ਮਾਣਸੀ ਸਾਚਿ ਸਬਦਿ ਸੁਖੁ ਨੋਹਿ ॥ (੪)

ਮਾਹੁ-ਮਾਹੁ, ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਮਾਹ (੧੩੬)

ਭਿਭਿ ਵਾਹੁ ਨਾ ਜੰਗੀ ਜਾਣੈ ਭੁਤਿ 'ਮਾਹੁ' ਨ ਕੋਈ ॥

'ਮਾਹੁ' ਦਿਵਸ ਮੂਰਤ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਮੀਂਹ, ਮੀਹੋ, ਖੂਹੋ, ਰਾਹੋ, ਰਾਹੋ, ਦਿਹੋ, ਦਿਹੋ ਨੇਹੋ, ਨੋਹੋ, ਮਾਹੋ ਆਦਿ ਅਸੁਧ ਉਚਾਰਣ ਹੋਵੇਗਾ।

੧. ਖਿਨੁ ਸਭਿਗੁਰ ਭੇਟੇ, ਰੰਚਨੁ ਨ ਚੀਐ, ਮਨਮੁਖ 'ਲੋਹੁ' ਭੁਠਾ ਖੋੜੀ ਪਾਜਿ। (੪੦)

'ਲੋਹੁ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਲੋਹ। ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੨. ਦੁਖ 'ਅੰਦੋਹੁ' ਨਹੀ ਭਿਹਿ ਠਾਉ ॥ (੩੪੫)

ਅੰਦੋਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਅੰਦੋਹ। ਅੰਦੋਹੁ ਦਾ ਅੰਦੋਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੩. ਗਹਿਲਾ 'ਰੂਹੁ' ਨ ਜਾਣਈ ਸਿਰੁ ਤੀ ਮਿਟੀ ਖਾਇ ॥ (੨੩੭੯)

ਰੂਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਰੂਹ। ਰੂਹੁ ਦੀ ਰਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੪. ਦੁਖੁ ਦਰਵਾਜਾ 'ਰੋਹੁ' ਰਖਵਾਲਾ ਆਸਾ 'ਦੇਸਾ' ਦੁਇ ਪਟ ਜੋਝੇ ॥ (੮੭੭)

ਰੋਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਰੋਹ। ਰੋਹੁ ਦਾ ਰੋਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੫. ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ 'ਰਾਹੁ' ॥ ਨਾਨਕ ਵਿਗਸੈ 'ਵੇਪਰਵਾਹੁ' ॥

ਰਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਰਾਹ ਤੇ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਵੇਪਰਵਾਹ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹੋ ਤੇ ਵੇਪਰਵਾਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੬. ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ 'ਪਾਤਿਸਾਹੁ' ॥

ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਪਾਤਿਸਾਹ। ਪਾਤਿਸਾਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੭. 'ਗਿਹੁ' ਧਨੁ ਸਭੁ ਪਵਿਤੁ ਹੋਇ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਉ ॥ (੩੧੮)

ਗਿਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਗਿਹ। ਗਿਹੁ ਦਾ ਗਿਹੋ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

'ਹ' ਦਾ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਵਰਿਤਆ ਜਾਣਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ

ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹ ਔਕੜ ਸਾਹਿਤ (ਹੁ) ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਹੋੜੇ ਵਾਂਗੂ 'ਹੋ' ਕਰਕੇ ਪੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਨਿਯਮ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ 'ਹ' ਨਾਲ ਔਕੜ (ਹੁ) ਹੋੜੇ ਵਾਂਗੂ 'ਹੋ' ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅੱਖਰ 'ਹੁ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੇ ਹੋੜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਿਆ ਜਾਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ 'ਹ' ਨਾਲ ਦੂਜਾ 'ਹ' ਹੋਰ ਲਿਖ ਕੇ ਔਕੜ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤਲਾ 'ਹੋ' ਔਕੜ ਸਹਿਤ (ਹੁ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ 'ਹ' ਪਰ ਹੋੜੇ ਵਾਂਗੂ ਪੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਸੂਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ 'ਹੁ' ਨੂੰ ਸੂਰ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹੋ' ਸੂਰ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਤੋ'। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧. ਮੁਹੁ—ਮੁਹ+ਹੁ
ਵਤਭਗੀਆ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ 'ਮੁਹੁ' ਕਦਾਈਂ ॥ (੫੧੪)

ਅਸਲ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਮੁਹ—ਮੁੰਹ। ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦੂਜਾ 'ਹੁ' ਔਕੜ ਸਹਿਤ (ਹੁ) ਸੂਰ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਮੁਹੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਤੋਂ।

੨. ਸਿਆਹੁ—ਸਿਆਹ+ਹੁ
ਹਥ ਮਰੜੇ ਤਨੁ ਕਪੇ 'ਸਿਆਹੁ' ਹੋਆ ਸੇਤੁ ॥ (੧੩੫)

ਸਿਆਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਸਿਆਹੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਸਿਆਹ ਤੋਂ।

੩. ਥੋਹੁ—ਥੋਹ+ਹੁ
ਇਕਿ ਭੁਲੇ ਨਾਵਹੁ 'ਥੋਹੁ' ਥਾਵਹੁ ਗੁਰਸਬਦੀ ਸਚੁ ਖੋਲੇ ॥ (੫੨੨)

ਥੋਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਥੋਹੋਂ।

੪. ਕਪਾਹੁ—ਕਪਾਹ+ਹੁ
ਤਗੁ ਕਪਾਹੁ ਭੜੀਐ ਰਾਮਟੁ ਵਟੇ ਆਇ ॥ (੪੨੧)

ਕਪਾਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਕਪਾਹੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਕਪਾਹ ਤੋਂ।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ "ਸ਼ਬਦਾਤਿਕ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵੁਝੇ ਭੇਦ" ਦੇ ਪੰਨਾ ੯੮ ਤੇ ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ ੩੧ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

"ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਹੁ' ਸੂਰ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਔਕੜ ਉਸ 'ਹੁ' ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੋੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।" ਯਥਾ :

ਪਰਬੋਹੁ—ਪਰਬੋ
ਕਹੁ—ਕਹੋ
ਵਿਚੁ—ਵਿਚੋਂ
ਸੰਤੁ—ਸੰਤੋਂ
ਸਦਿਅੁ—ਸਦਿਓਂ

ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅਤੇ ਅਰਥ ਲਿਖੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ :—

੧. 'ਸਰੀਰਹੁ' ਭਾਲਣਿ ਕੋ ਬਾਹੁਰਿ ਜਾਇ ॥
ਸਰੀਰਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਸਰੀਰੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ। (੧੨੪)

੨. 'ਸੁਖਹੁ' ਉਠੇ ਰੋਗ ਪਾਪੁ ਕਮਾਇਆ ॥
ਸੁਖਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਸੁਖੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਸੁਖ ਤੋਂ। (੮੮੫)

੩. ਮਿਠਾ ਕਰ ਕੋ ਖਾਇਆ ਥਹੁ 'ਸਾਦਹੁ' ਵਹਿਆ ਰੋਗੁ ॥
ਸਾਦਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਸਾਦੋਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਤੋਂ। (੧੪੩)

੪. ਸਤਿਗੁਰ 'ਖੋਇਆਹੁ' ਖਰੇ ਕਰੇ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ॥
ਖੋਇਆਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਖੋਇਓਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਖੋਇਆ ਤੋਂ। (੮੯੪)

੫. 'ਖੋਨਿਆਹੁ' ਤਿਖੀ ਬਹੁਤੁ ਪਿਠੀ ॥
ਖੋਨਿਆਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਖੋਨਿਓਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਖੋਣੇ ਤੋਂ। (੨੭੩)

੬. ਹਰਿ 'ਵਿਟਿਆਹੁ' ਸਦਾ ਘੋਲੇ ਜੀਉ ॥
ਵਿਟਿਆਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਵਿਟਿਓਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਉਪ੍ਰੇਰ ਤੋਂ। (੯੬੮)

੭. ਹੋਵੇ ਸਿਫਤਿ ਖੰਸ ਦੀ ਨੁਹੁ 'ਅਰਸਹੁ' ਕੁਰਸਹੁ ਭਟੀਐ ॥
ਅਰਸਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਅਰਸੋਂ। ਕੁਰਸਹੁ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਕੁਰਸੋਂ। (੯੬੮)

ਨੋਟ:- (ਕੁਰਸ ਨੂੰ ਕੁਰਸੋਂ ਪੜਣਾ ਅਸੁਹ ਹੈ। ਅਰਥੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਕਾਸ਼, ਤੇ ਕੁਰਸ ਦਾ-ਗੋਲ ਟਿਕੀ ਚੰਦ, ਸੂਰਜ, ਭਾਵ ਟੀਸਵਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ।)

ਸ਼ਬਦ ਨਾਉਂ (NOUN) ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨਾਉਂ (noun) ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਜਦ ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

੧. ਹੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਜੋਸੀ ਜਲ 'ਕਮਲੋਹਿ' ॥ (੫੯)

੨. ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ ਪਛਾਤੀਐ ਭੀ ਵਿਰਸੈ 'ਅਸਨੋਹਿ' ॥ (੬੪੪)

੩. ਜੀਉ ਵੱਢੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਸਚੇ ਸੰਦੜੇ 'ਨੋਹਿ' ॥
ਕਮਲੋਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਕਮਲੋਹ। ਅਸਨੋਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਅਸਨੋਹ। ਨੋਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਨੋਹ। (੬੪੪)

੪. ਖਿਤ ਕਉ ਸਾਹਿਬ ਆਵਹਿ 'ਰੋਹਿ' ॥ (੨੫)

੫. ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਖਿਨੁ ਅਗੈ ਲਈਅਹਿ 'ਖੋਹਿ' ॥ (੧੩੩)

੬. ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮ 'ਜੋਹਿ' ਨ ਸਾਕੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਭਰਣਾ ॥ (੮੫)

੭. ਸੁਣਿਐ 'ਪੋਹਿ' ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ॥
੮. ਹੁਤਿ ਸਿਸੀਅਰ ਜੀਰਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਪਿਠਰ 'ਪੋਹਿ' ਜੀਉ ॥
ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਰੋਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਰੋਹ। ਖੋਹਿ ਦਾ ਖੋਹ। ਜੋਹਿ ਦਾ ਜੋਹ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ '੭' ਵਿਚ 'ਪੁੰਹਿ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਿਹਾਰੀ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਹੁ' ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਸਹਿਤ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਿਹਾਰੀ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

੧. ਮੌਹਿ ਸਿਆਣਪ ਕਛੂ ਨ ਆਵੈ ॥ (੬੨੬)
੨. ਕਾਸਿ ਕੁੰਭਿ ਲੱਭਿ ਮੌਹਿ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ॥ (੮੦੪)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਮੌਹਿ' ਪੜ੍ਹਨਾਉਂਦੇ ਹੈ ਅਰਥ ਹੈ ਮੌਨੂੰ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮੌਹੇ। ਪਰ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਮੌਹਿ' ਨਾਉਂਦੇ ਹੈ। ਸਿਹਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ 'ਹ' ਨਾਲ ('ਹਿ') ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮਮਤਾ ਵਿਚ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮੌਹ। ਇਥੇ ਉਸਦਾ ਮੌਹੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

੧. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੁਹਿ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ਨ ਨਕ ਦਰਸ ਕੀਤਾ ॥ (੮੧੦)
੨. ਮਨੋ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨਾ ਖਾਇ ॥ (੩)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਮੁਹਿ' ਪੜ੍ਹਨਾਉਂਦੇ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੌਨੂੰ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਮੌਹੇ। ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਮੁਹਿ' ਨਾਉਂਦੇ ਹੈ। ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ 'ਹ' ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਅਰਥ ਹੈ, ਮੌਹ ਉਪਰ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮੌਹ-ਮੁਹਿ, ਉਸਦਾ ਮੁਹੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

ਨਿਸਚੇ ਵਾਚਕ ਪੜ੍ਹਨਾਵ ਜਾਂ ਨਿਸਚੇ ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਏਹੁ—ਏਹ—ਏਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ :

- ਏਹੁ—ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ।
- ਏਹ—ਇਕ ਵਚਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ।
- ਏਹਿ—ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ।

ਏਹੁ—ਏਹ—ਏਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਏਹ

੧. ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੇਤੀ 'ਏਹੁ' ॥ (੬੮੪)
੨. 'ਏਹੁ' ਅਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥ (੫)
੩. ਜਿਨਿ 'ਏਹਿ' ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥ (੪)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਏਹੁ, (ਪੜ੍ਹਨਾਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) ਬੇਨੇਤੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਏਹੁ, ਅਤੁ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕ ਵਚਨ ਹੈ। ਏਹਿ, ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਖੇ ਦਾ ਤਾਵ ਹੈ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਜੋ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ।

ਸੋ ਤਿਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਏਹੁ ਹੀ ਹੈ, ਏਹੁ ਨੂੰ ਏਹੋਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਤੇ ਏਹਿ ਨੂੰ ਏਹੋਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕਈ ਪਾਠੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਵਿਚ :
 "ਏਹੁ ਵੇਖੋ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ (ਜਪੁਜੀ)
 ਸ਼ਬਦ 'ਏਹੁ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਏਹੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸ਼ਬਦ, ਏਹੁ ਦੇ 'ਹੁ' ਦੀ ਅੱਕੜ

ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਉਚਾਰਣ ਓਹ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਦੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਵਿਚ 'ਹੁ' ਦੀ ਅੱਕੜ ਬੁਲਾਈ ਅੱਖੀ ਹੈ ਪਰ ਏਹੁ ਵਿਚ 'ਹੁ' ਦੀ ਅੱਕੜ ਬੁਲਾਈ ਸੱਖੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬੁਲਾਈ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਉਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਓਹੁ ਤੇ ਏਹੁ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਬਣਤਰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਕੜ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਕੜ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਇਕੁ' ਜੋ ਸੱਖਿਆ ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਇਕੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪੁਲਿੰਗ	ਇਕ-ਵਚਨ	ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਬਹੁ-ਵਚਨ	ਉਚਾਰਨ
ਏਹੁ	ਏਹੁ	ਏਹੁ	ਏਹਿ	ਏਹੁ
ਇਹੁ	ਇਹੁ	ਇਹੁ	ਇਹਿ	ਇਹੁ
ਓਹੁ	ਓਹੁ	ਓਹੁ	ਓਹਿ	ਓਹੁ
ਇਕੁ	ਇਕੁ	ਇਕੁ	ਇਕਿ	ਇਕੁ
ਹੋਹੁ	ਹੋਹੁ	ਹੋਹੁ	ਹੋਹਿ	ਹੋਹੁ
ਸਭੁ	ਸਭੁ	ਸਭੁ	ਸਭਿ	ਸਭੁ
ਅਵਹੁ	ਅਵਹੁ	ਅਵਹੁ	ਅਵਹਿ	ਅਵਹੁ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਉਚਾਰਣ ਏਹੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ 'ਹੁ' ਉਪਰ ਹੋੜਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ :

੧. ਗੁਣੁ 'ਏਹੋਂ' ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ (ਰਹਿਰਸ)
੨. ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਾ 'ਏਹੋਂ' ਧਰਮੁ ॥ (ਜਪੁਜੀ)
੩. ਮੈਂ ਏਹਾ ਆਸ 'ਏਹੋਂ' ਆਧਾਰੁ ॥ (੨੪)
੪. ਘਰਿ ਘਰਿ 'ਏਹੋਂ' ਪਾਹੁਦਾ ਸਦਤੇ ਨਿਤ ਪਵੰਨਿ ॥ (੧੫੭)
੫. ਸਭ ਤੋ ਉਚੁ 'ਏਹੋਂ' ਉਪਕਾਰ ॥ (੧੬੮)
੬. ਏਹਾ ਭਗਤਿ 'ਏਹੋਂ' ਤਪ ਤਾਉ ॥ (੩੫੦)
੭. ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਗੁਰਿ ਪੁਰੇ ਚੀਓ ਮੈਂ 'ਏਹੋਂ' ਆਧਾਰੀ ॥ (੫੦੧)
੮. ਇਕਨਾ 'ਏਹੋਂ' ਲਿਖਿਆ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਵਦਿ ਦੁਖ ॥ (੪੧੭)
੯. ਹਉਮੈ 'ਏਹੋਂ' ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਪਇਅੰ ਕਿਰਤਿ ਫਿਰਾਹਿ ॥ (੪੬੬)
੧੦. ਮੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨ ਆਖੀਐ ਪਤਿ ਅਖਰੁ 'ਏਹੋਂ' ਬੁਝੀਐ ॥ (੪੭੩)

ਇਹੁ — ਇਹੁ — ਏਹਿ — ਉਚਾਰਣ ਹੈ, ਇਹੁ

'ਇਹੋਂ' ਮਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਨ ਧਾਰਉ ॥ (੧੦੪) (ਇਹ—ਇਕ ਵਚਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ)

'ਇਹੁ' ਵਾਪਾਰੁ ਵਿਰਲਾ ਵਾਪਾਰੋ ॥ (੨੮੩) (ਇਹੁ—ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ)

ਜਪ ਤਪ ਸੋਜਸ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ 'ਏਹਿ' ਓਰੇ ਮੁਝੇ ॥ (੨੧੧) (ਇਹਿ—ਬਹੁਵਚਨ)

ਇਹੁ, ਇਹੁ, ਏਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਇਹੁ।

ਓਹੁ — ਓਹੁ — ਓਹਿ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਓਹੁ

ਉਹ ਵੇਲਾ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਫਿਰਿ ਪਛਤਾਵਣਾ ॥

(੬੪੫) (ਓਹ—ਇਕ ਵਚਨ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ)

ਮੂਤ ਪਲੀਤੀ ਕਪੜੁ ਹੋਇ ॥

(ਨੋਟ : ਸ਼ਬਦ ਵੇਲਾ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ ।)

ਦੇ ਸਾਬੂਣੁ ਲਈਐ ਓਹੁ ਹੋਇ ॥

(੪) (ਓਹ—ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ, ਕਪੜੁ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ)

ਨ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ ॥

(੮) (ਓਹਿ—ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ)

ਫੁਟਕਲ ਨਿਯਮ

ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਹ' ਮੁਕਤਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਹ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜੋ ਕੰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ 'ਹ' ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ਲਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕੰਨੇ ਪਰ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

ਪੂਰਖਾਂ ਬਿਰਖਾਂ ਤੀਰਥਾ ਤਟਾਂ ਮੰਘਾਂ ਖੇਤਾਂਹ ॥

ਸ਼ਬਦ ਖੇਤਾਂਹ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਖੇਤ ਦਾ । ਉਚਾਰਨ ਵੇਲੇ ਅੰਤਲਾ 'ਹ' ਬਹੁਤ ਹਲਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੰਨੇ ਠਾਲ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੇਲਤੀਆਹ, ਕੀਆਹ, ਅਸਾਹ, ਸਥਦਾਹ, ਸੰਤਾਹ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਹੇਲਤੀਆਹ, ਕੀਆਹ, ਅਸਾਹ, ਸਥਦਾਹ ਤੇ ਸੰਤਾਹ ਹੋਵੇਗਾ । ਬੁਰੀਆਹ, ਚਿਟਵੀਆਹ, ਰਲੀਆਹ, ਨਿਮਾਣੀਆਹ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬੁਰੀਆਹ, ਚਿਟਵੀਆਹ, ਖੜੀਆਹ, ਰਲੀਆਹ, ਨਿਮਾਣੀਆਹ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ ਅ ਮੁਕਤਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਅ' ਮੁਕਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ 'ਅ' ਠਾਲ ਕੰਨਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸਦਾ 'ਆ' ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਅਸੁਧ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਅ' ਮੁਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਖਰ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰੀ, ਹੋੜਾ, ਅੰਕੜ ਦੁਲੇ-ਕੜੇ ਜਾ ਲਾ ਲਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੁਝ ਲੰਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਅ' ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ : ਜਿਵੇਂ :

ਦੇਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੇਤੇ ਹੈ 'ਜੀਅ' ॥

(ਪੰਨਾ ੨੪)

ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਕੋਇ ਨ 'ਕੀਅ' ॥

(ਪੰਨਾ ੨੪)

ਤਬ ਇਹ 'ਤ੍ਰੀਅ' ਉਹੁ ਕੰਤੁ ਕਹਾਵਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੩੪੨)

ਪੁਤੁ ਜਿਨ੍ਹਾ ਧੀਅ ਜਿਨ੍ਹੀ ਜੋਰੁ ਜਿਨਾ ਦਾ ਸਿਕਦਾਰੁ

(ਪੰਨਾ ੫੫੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਅ, ਕੀਅ, ਤ੍ਰੀਅ, ਧੀਅ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਿਹਾਰੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਾਗ ਕੇ ਜੀ, ਕੀ, ਤ੍ਰੀ ਧੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਜੀਅ ਦਾ ਤਜੀ, ਤ੍ਰਿਤੀਅ ਦਾ ਤ੍ਰਿਤੀ, ਗੀਅ ਦਾ ਗੀ, ਦੁਤੀਅ ਦਾ ਦੁਤੀ-

ਲੋਅ ਦਾ ਲੋ, ਦੋਅ ਦਾ ਦੋ, ਤੂਅ ਦਾ ਤੂ, ਧੂਅ ਦਾ ਧੂ, ਘਿਅ ਦਾ ਘੇ, ਛਿਅ ਦਾ ਛੇ, ਕਿਆ ਦਾ ਕੇ, ਕਛੁਅ ਦਾ ਕਛੁ, ਬਿਛੁਅ ਦਾ ਬਿਛੁ, ਗਰੁਅ ਦਾ ਗਰੁ, ਹੁਅ ਦਾ ਹੇ, ਤੁਅ ਦਾ ਤੇ, ਬਸੁਅ ਦਾ ਬਸੇ, ਤਰੁਅ ਦਾ ਤਰੁ (ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਲਕੀ ਜਦੀ ਲੰਮੀ ਕਰਕੇ) ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ 'ਆ' ਨੂੰ ਕੰਨਾ ਲਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਜੀਆ, ਲੋਆ, ਬਸੁਆ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

ਅਖਰ 'ਯ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

1. ਸੁਨਿ ਮੋਹੇ ਅਨਹਤ ਬੈਨ ॥ (੮੩੭)
 2. ਨਯਣਿ ਬਯਣਿ ਮੁਹਿ ਇਕੁ ਇਕੁ ਦੁਹੁ ਠਾਇ ਨ ਜਾਣਿਓ ॥ (੧੩੯੪)
- ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ ਬਯਣਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬੈਨ । ਅਰਥ ਹੈ, ਬਚਨ । ਨਯਣਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਨੈਣ । ਅਰਥ ਹੈ, ਅਖਾਂ ।
1. ਤੀਜੇ ਭਯਾ ਭਾਗੀ ਬੇਬ ॥ (੧੩੭)
 2. ਸੋਗਿ ਨ ਕਈ ਭਈਆ ਬੇਬਾ ॥ (੧੦੨੦)
- ਤੁਕ (੧) ਵਿਚ ਭਯਾ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਭਈਆ । ਅਰਥ ਹੈ, ਭਾਈ । ਉਸਦਾ ਭੋਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ ।

1. ਸਵਯੋ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਝਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (੧੩੮੫)
 2. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧ ॥ (੧੩੮੬)
- ਤੁਕ (੧) ਵਿਚ ਸਵਯੋ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸਵਈਏ । ਅਰਥ ਹੈ ਕਵਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ।
- ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਯੋ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੁਈਏ ।
- ਰਯਤਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਰਈਅਤਿ ।
- ਰਯੋ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਰਮਈਏ ।

'ਦਯ' ਗੁਸਾਈ ਮੰਤਲਾ ਤੂੰ ਸੋਗਿ ਹਮਾਰੇ ਬਾਸੁ ਜੀਉ ॥ (੨੦੩)

'ਦਯ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਯ' ਨੂੰ ਏ ਬਿਹਾਰੀ ਜਹਿਤ 'ਈ' ਵਾਂਗੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ ਈਸ਼ਵਰ, ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਦਈ । ਉਸਦਾ ਦੱਯ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ । ਇਹ ਸੰਜਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਯੋ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਦਈਐ ਹੋਵੇਗਾ । ਦਯਿ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਦਈ । ਦਯਿ ਸੰਜਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਖਰ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬਿਹਾਰੀ ।

'ਦਯੁ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਦਈਓ । ਕਿਉਂਕੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਯ' ਨੂੰ 'ਏ' ਬਿਹਾਰੀ ਸਾਹਿਤ 'ਈ' ਤੇ ਔਕੜ ਨੂੰ ਓ ਵਾਂਗੂੰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਰਥ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ।

ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਨ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਮਗਨੁ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਨੁ' ਨੂੰ ਔਕੜ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮਗਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਨਿ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਸਵਨਿ ਨ। ਪਰ ਸਵਨਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸਵਨਨ।

ਡੀਗਿ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਡੀਗਿ ਨ। ਪਰ ਡੀਗਿਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਡੀਗਿਨ। ਆਪੁ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਆਪੁ ਨ। ਆਪਿ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਆਪਿ ਨ। ਪਰ ਆਪਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਆਪਨ।

ਨੋਟ (੧) ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ 'ਨ' ਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ 'ਣ' ਲਗਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਰਾਇਨ ਤੇ ਨਰਾਇਣ, ਰਸਾਇਨ ਤੇ ਰਸਾਇਣ, ਪਲਾਇਨ ਤੇ ਪਲਾਇਣ, ਗਾਇਨ ਤੇ ਗਾਇਣ, ਕਉਨ ਤੇ ਕਉਣ ਆਦਿ।

੨. ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਥੇ ਖਾਸ ਨਾਵ—(Proper Noun) ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਮੁਨ—ਜਮਨਾ ਦਰਿਆ। ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ—ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ। ਕਾਲ ਜਮੁਨ—ਇਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਂ।

ਸੰਧੀ ਦਾ ਨਿਯਮ

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਖਰ ਅਗੇਤਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇ ਕੇ, ਵਿਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਖਰ ਪਛੇਤਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਥੇ ਬੰਧਣਾ ਜਿਹਾ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਵਿਰ ਪਛੇਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਧੀ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਹੀ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਯੋਗ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :—

ਅਫ਼ਾਮ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਗੀਮ
ਅਸੁਰ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਸੁਰ
ਅਲਿਪਤੁ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਲਿਪਤੁ
ਇਨਾਂ ਦਾ ਅਗ+ਮ, ਅਸੁ+ਰ, ਅਲਿ+ਪਤੁ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।	ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—
ਅਪਰਸੁ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਪਰਸ
ਅਗਟਤ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਗਟਤ
ਅਕੁਲ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ	ਅ+ਕੁਲ

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਪ+ਰਸ, ਅਗ+ਟਤ, ਅਕੁ+ਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਖਰ 'ਅ' ਅਗੇਤਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਹੀ

੧. ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਔਕੜ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਨ' ਮੁਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੨. ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਅਖਰ 'ਨ' ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿਹਾਰੀ ਔਕੜ (ਨਿ, ਨੁ) ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ (ਨ) ਅਡਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

- ੧. ਤਹ ਚੰਦੁ ਨ ਸੁਰਜੁ ਪਉਣੁ ਨ ਪਾਣੀ ॥ (੯੭੪)
- ੨. ਕੁਤੇ ਚੰਦਨੁ ਲਾਈਐ ਭੀ ਸੋ ਕੁਰੀ ਧਾਰੁ ॥ (੧੪੩)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਚੰਦੁ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਦੁ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਨ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਚੰਦੁ ਨ। ਉਸਦਾ ਚੰਦਨੁ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਚੰਦਨੁ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਨੁ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਡਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਚੰਦਨ। ਉਸਦਾ ਚੰਦ ਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

- ੧. ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ਬੰਧੁ ਨ ਪਰੈ ॥ (੨੬੪)
- ੨. ਜੀਅ ਕਾ ਬੰਧਨੁ ਕਰਮੁ ਝਿਆਪੈ ॥ (੧੩੫੧)

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ ਬੰਧੁ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਧੁ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਨ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਬੰਧੁ ਨ। ਇਸ ਦਾ ਬੰਧਨ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ਰੁਪਏ ਕਮਾ ਕੇ ਵੀ ਤਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀ।

ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੨) ਵਿਚ 'ਬੰਧਨੁ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਨੁ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਡਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਬੰਧਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ—

- ਬੰਧਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਬੰਧਨ। 'ਸੇਵਿ' 'ਨ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸੇਵਿ ਨ।
- ਬੰਧਨੁ ,, ,, ,, ਬੰਧਨ। 'ਸੇਵਨਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਸੇਵਨਿ।
- ਬੰਧਨਿ ,, ,, ,, ਬੰਧਨ। 'ਜੰਹਿ ਨ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਜੰਹਿ ਨ।
- ਦਰਸੁ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਦਰਸੁ ਨ। 'ਜੰਹਨਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਜੰਹਨਿ।
- ਪਰ ਦਰਸਨੁ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਦਰਸਨ। ਟੁਟਿ ਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਟੁਟਿ ਨ।
- ਟੁਟਨਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਟੁਟਨ।

- ੧. ਮਨੇ ਮਗੁ ਨ ਚਲੇ ਪਥੇ ॥ (੩)
- ੧. ਮਾਇਆ ਮਗਨੁ ਨਰਕਿ ਲੇ ਜਾਈ ॥ (੧੯੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਨੰਬਰ (੧) ਵਿਚ 'ਮਗੁ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਖਰ 'ਗੁ' ਨਾਲ ਔਕੜ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅਗੇ 'ਨ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਹੈ, ਮਗੁ ਨ। ਇਸਦਾ ਮਗਨੁ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਹਲਕਾ ਸਿਹਾ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇ ਕੇ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼ਬਦ ਅਜਗਰ ਦਾ ਸ਼ੁਧ ਉਚਾਰਨ ਅਜ+ਗਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਜ ਤੇ ਗਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਕਰਾ ਤੇ ਗਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਗਲ। ਭਾਵ ਅਜਿਹਾ ਸੱਪ ਜੋ ਸਾਰਾ ਬਕਰਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੀ ਗਲੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਬਦ ਅਜਗਰ ਨੂੰ ਅ+ਜਗਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ:

ਸ਼ਬਦ ਅਸਚਰਜ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਅਸ+ਚਰਜ,
ਆਚਰਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਆ+ਚਰਜ,
ਅਚਰਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਅ+ਚਰਜ,
ਅਚਰਜ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਅ+ਚਰਜ,

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ (ਅਚ+ਰਜ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਕਿਉਂਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਚ+ਰਜ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣੇ।

ਸ਼ਬਦ ਅਘਨ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਹੈ ਅਘਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ ਪਾਪ, ਅਪਰਾਧ। ਉਸਦਾ ਅ+ਘਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲ' 'ਮਹਲ' 'ਮਹਲ' ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੋ ਥਾਂ ਉਲੰਘਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਮਹੱਲ' ਅਤੇ 'ਮਹੱਲਾ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਜਦੋਂ ਇਹੀ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ 'ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ' ਸਬੰਧੀ ਆਵੇ (ਜਿਵੇਂ ਸਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧) ਤਦੋਂ ਏਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਥੇ ਤੋਰ ਤੇ 'ਮਹੱਲਾ' ਕਰਨਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਭੀ ਵਧੀਕ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਮਹਿਲਾ' ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸ ਕੇ ਏਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਇਸਤ੍ਰੀ' ਕਰਨਾ ਉੱਥਾ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ 'ਪੁਹਿਲਾ' 'ਤੀਜਾ' ਅਦਿਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਪੁਲਿੰਗ ਹਨ। ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੫੮੨, ਬੀੜ ੧੪੩੦ ਸਫ਼ੇ ਵਾਲੀ: 'ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ਤੇ ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ'। ਜੇ 'ਮਹਲਾ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਚਕ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਪੁਹਿਲਾ, ਤੀਜਾ ਅਦਿਕ ਦੇ ਥਾਂ 'ਪੁਹਿਲੀ', 'ਤੀਜੀ' ਹੁੰਦਾ।

'ਸੀਤਾ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗੰਡਾ' ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਚਕ। 'ਸੀਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ' ਆਖਣਾ ਸੁਧ ਹੈ ਪਰ 'ਗੰਡਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ' ਆਖਣਾ ਅਸੁਧ ਹੈ। ਗੰਡੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਮਲਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ', 'ਬਿਮਲਾ ਦਾ ਪਿਤਾ' ਆਦਿਕ; ਪਰ 'ਝੰਡੇ ਦੀ ਹੱਟੀ', 'ਰੰਝੇ ਦਾ ਦਸਤਾ'। ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਨਿਯਮ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰਾਤ ('—ਅੰਤ) ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ 'ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ' ਆਦਿਕ 'ਸੰਬੰਧਕ' ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਖੀਰਲੇ 'ਕੰਨ' ਦੀ 'ਲਾ' ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲ' ਅਤੇ 'ਮਹਲਾ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਵੱਡ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

(੧) ਮਹਲ—ਇਸਤ੍ਰੀ।

ਮਹਲ ਕੁਚਲੀ ਮੜਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ ॥
ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਤਾ ਪਿਰ ਰਵੈ ਨਾਨਕ ਅਵਗੁਣ ਮੁਧ ॥੧॥੫॥

(ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩)

(੨) ਮਹਲ—ਘਰ, ਟਿਕਾਣਾ, ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ, ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਖਿਆਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਜਿਤ ਖੋਜਤ ਦੁਆਰੈ ਆਇਆ ॥

ਤਾ ਨਾਨਕ ਜੋਗੀ ਮਹਲੁ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ॥੪॥੧॥੧੨॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਘਰੁ ੨)

ਡਿਗੀ ਨ ਡੋਲੇ ਕਤਹੂ ਨ ਧਾਵੈ ॥

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਇਹੁ ਮਹਲੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥੯॥੨੦॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਘਰੁ ੨)

(੩) ਮਹਲ, ਮਹਲਾ—ਵੱਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਪੱਕੇ ਘਰ।

ਕਿਤੈ ਦੇਸਿ ਨ ਆਇਆ ਸੁਣਿਐ ਤੀਰਥ ਪਾਸ ਨ ਬੈਠਾ ॥

ਦਾਤਾ ਦਾਨੁ ਕਰੈ ਤਹੁ ਨਾਹੀ ਮਹਲੁ ਉਸਾਰਿ ਨ ਬੈਠਾ ॥੨॥੧॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧ ਅਸਟਪਦਿਆਂ)

ਗੜ੍ਹ ਮੰਦਰ ਮਹਲਾ ਕਹਾ ਜਿਉ ਬਾਜੀ ਦੀਬਾਣੁ ॥

ਨਾਨਕ ਸਚੈ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਤੂਠਾ ਆਵਣ ਜਾਣੁ ॥

ਆਪੇ ਚਤੁਰੁ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪੇ ਜਾਣੁ ਜੁਜਾਣੁ ॥੪२॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧ ਦੁਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ)

(੪) ਮਹਲਾ—ਕਾਇਆ, ਸਰੀਰ।

ਗੁਰ ਮਹਲੀ ਘਰਿ ਆਪਣੇ ਸੋ ਭਰਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ॥

ਸੋਵਕ ਸੇਵਾ ਤਾ ਕਰੈ ਸਚ ਸਬਦਿ ਪਤੀਣਾ ॥

ਸਬਦੇ ਪਤੀਜੈ ਅੰਕੁ ਭੀਜੈ ਸੁ ਮਹਲੁ ਮਹਲਾ ਅੰਤਰੇ ॥

ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਅੰਤਿ ਨਿਰੰਤਰੇ ॥੮॥੨॥੫॥ (ਜੂਹੀ ਛੰਤ ਮ: ੧ ਘਰੁ ੪)

ਕੋਚਨ ਦੇਹੀ ਸਬਦੁ ਭਤਾਰੇ ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਭੋਗੁ ਭੋਗੇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪਿਆਰੇ ॥

ਮਹਲਾ ਅੰਦਰਿ ਗੈਰ ਮਹਲੁ ਪਾਏ ਭਾਣਾ ਬੁਝਿ ਸਮਾਹਾ ਹੇ ॥੧੪॥੫॥੧੪॥ (ਮਾਰੂ ਮ: ੩ ਸੋਲਹੇ)

ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਚਾਰਨ 'ਮਹੱਲਾ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦ 'ਗਰੁਤ' 'ਬਹਰੇ' 'ਬਹਲੇ' 'ਸਹਜ' ਆਦਿਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਭੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਥਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਕੇਵਲ 'ਨਾਨਕ' ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਅਮੁਕੀ ਥਾਣੀ ਕਿਸ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਵਿਅਕਤੀ' 'ਕਾਇਆ', 'ਸਰੀਰ' ਜਿਵੇਂ ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਨੰ: ੪ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਕਾਇਆ' 'ਸਰੀਰ' ਹੈ।

ਸੋ 'ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਹਿਲੀ ਵਿਅੰਕਤੀ'। 'ਮਹਲਾ ਦੂਜਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਵਿਅੰਕਤੀ'। 'ਮਹਲਾ ਤੀਜੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਤੀਜੀ ਵਿਅੰਕਤੀ' ਇਤਿ ਆਦਿਕ।

ਸੱਤੋ ਬਲਵੰਢ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀਕ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਜੀਤ' ਤਾਂ ਸਭ ਗੁਰ-ਮਹਲਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ 'ਕਾਇਆ' ਹੀ ਪਲਟੀ ਹੈ—

ਲਹਣੇ ਦੀ ਫੇਰਾਈਐ ਨਾਨਕਾ ਦੋਹੀ ਖਟੀਐ ॥
ਜੀਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥੨॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਤੈ ਬਲਵੰਢਿ ਆਖੀ)

“ਅਰਜੁਨ ਕਾਇਆ ਪਲਟਿ ਕੇ ਮੂਰਤਿ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਵਾਰੀ ॥”

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਵਿਚ ਨਿਰਾ ਲਫਜ਼ 'ਮਹਲਾ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ, ਦੋ ਥਾਂ ਲਫਜ਼ 'ਮਹਲੁ' ਤੀ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੬ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੬)
ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੮ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੨)

ਜੇ ਲਫਜ਼ ਮਹਲਾ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਮਹੱਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ 'ਮਹਲੁ' ਨੂੰ ਭੀ ਮਹੱਲੁ ਆਖਣਾ ਪਏਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ 'ਮਹੱਲਾ' ਤੇ 'ਮਹੱਲੁ' ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਜੇ ਇਹ ਉਚਾਰਣ ਮਹੱਲਾ ਨੀਕ ਨਹੀਂ। ਮਹਲਾ ਦਾ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਣ, ਮਹਲਾ ਹੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ—ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਆਕਰਣਕ ਨੇਮ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾ ਵਿਚ “ਹੁ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੂਸਰਾ ਅੱਖਰ ‘ਹ’ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ‘ਦੁਲਾਵਾਂ’ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਉਸ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਸਿਰਾਹੀ ਲਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਪਹਿਰਾ ਖਹਿਰਾ ਮਹਿਰਾ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭੀ ਏਹੋ ਨੇਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਇਕ ਫਰਕ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਅੱਖਰ ‘ਹ’ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ‘ਦੁਲਾਵਾਂ’ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਸਿਰਾਹੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਦੁਲਾਵਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ:

ਸਹਾਸਾ, ਪਹਰਾ, ਕਹਟਾ, ਕਹੁਤਾ, ਗਹਲਾ, ਲਹਦਾ, ਰਹਤਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਭੀ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਦੂਸਰੇ ਅੱਖਰ ‘ਹ’ ਨੂੰ ‘ਸਿਰਾਹੀ’ ਲਾ ਕੇ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਦੇ ਇਸੇ ਹੀ ਨੇਮ ਅਧੀਨ ‘ਮਹਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਨੇਮ ਫੁੱਡ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਹਲਾ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ‘ਮਹੱਲਾ’ ਕਰਨਾ ਸਿਵਾਏ ਹਠ-ਧਰਮੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਰਥ ਬੋਧ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਪਰਟਾਲੀ ਇਸ ਦਾ ਠੀਕ ਉਚਾਰਣ ਦਿੱਤ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ।
- ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਲਾਸ਼ਾਨੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਤਿੱਤਪੁਟਾ ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।
- ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਟਰੇਡਿੰਗ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ‘ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ’ ਵਲੋਂ ਦੋ ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।
- ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮਾਸਿਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ‘ਸਿੱਖ ਫੁਲਵਾੜੀ’ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸ, ਘਰ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਝਾਕ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ।
- ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨੇ।
- ਗੁਰਮਤਿ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੀ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਮਾਤਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਵੰਡਣਾ।

ਭ੍ਰੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਓ ਜੀ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਘਰ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਟਰੇਚਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ 60,000 ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਲਿਟਰੇਚਰ ਛਾਪ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਇਸਮਾਹਾਨ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਇਹ ਲਿਟਰੇਚਰ 75 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਕਤਾ ਭੇਜ ਕੇ ਵੀ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ (ਰਜਿ:)

1051, ਰੂਚਾ 14, ਡੀਲਡ ਗੇਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ - 8
ਸਬ ਆਫਿਸ: A - 143, ਫੁਤਹਿ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ - 18

ਉਪਰੋਕਤ ੨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਭ੍ਰੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਮੰਗਵਾਉਣ ਤੇ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ